SEGONA ÈPOCA / NÚM. 25 / TARDOR DE 1993

Freixenet de México, sa. de c.v.

GAUDEIXI DEL MILLOR CAVA ARTESANAL FRUIT DEL NOSTRE TREBALL A MÈXIC

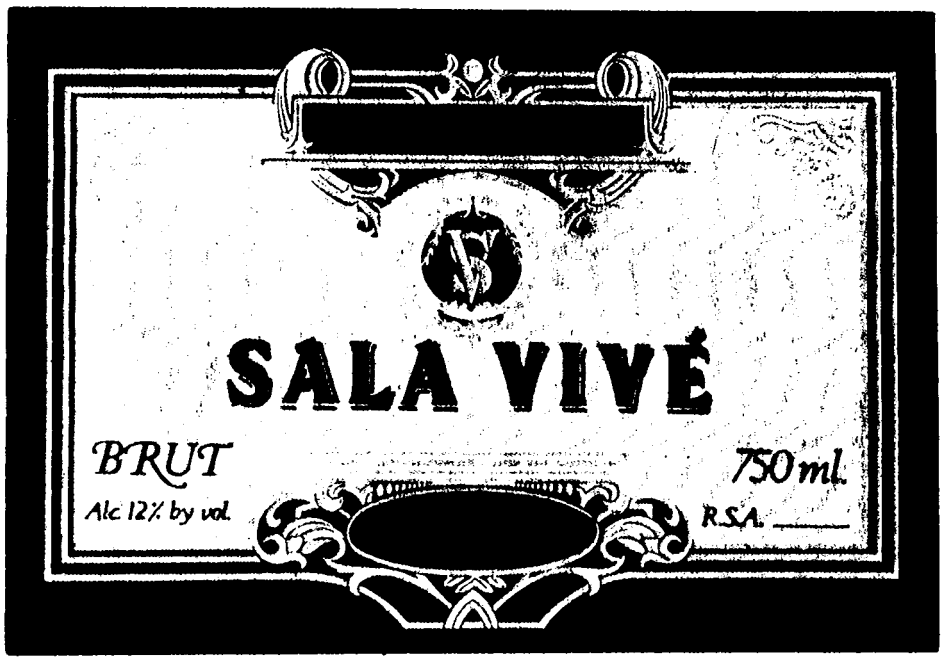

GENERALITAT DE CATALUNYA

gent DE MOLTS LLOCS.

Catalunya és una voluntat d'ésser i de viure junts; no és una imposició.

Catalunya és una voluntat en la qual coincidim gent vinguda de molts llocs. De tot el sud de França ara fa tres segles. De tot Espanya des de fa cent anys. Una voluntat emmarcada en unes coordenades permanents culturals i lingüístiques, de mentalitat i de consciència col·lectives, però que sempre ha acollit obertament tothom que hi ha vingut.

Gent de molts llocs i que ara és de Catalunya. Perquè català és tothom que viu i treballa a Catalunya i que en vol ésser. Hom és català per la voluntat i pel treball, pel pacte implícit de voler-ne ésser i de voler continuar 1000 anys d'història. Hom és català perquè també ho és el futur dels nostres fills i néts.

Som 6 milions de persones que estem fent el nostre país, que fem Catalunya, per a tots i cadascun de nosaltres.

La gent és la força de Catalunya.

LA gent ÉS LA FORÇA DE CATALUNYA

DICCIONARI DELS CATALANS D'AMÈRICA

Contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic

Prop de 7.500 articles que comprenen també les publicacions, les entitats i les empreses dels catalans a les Amèriques. Quatre volums amb il·lustracions.

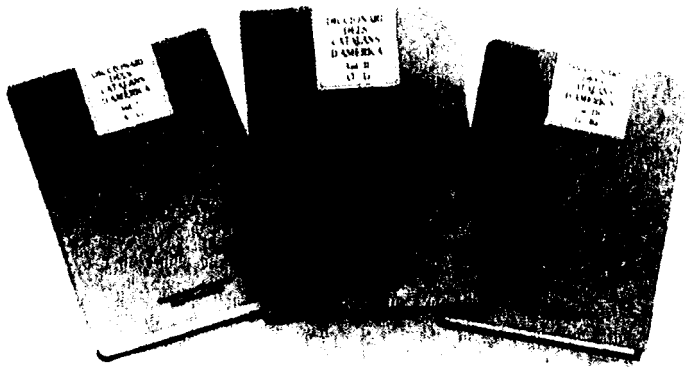

Els catalans a les Índies (1493-1830), 3 volums
Josep M. Bernades i Endinyach

El general Prim i la «qüestió de Mèxic»
Antònia Pi-Sunyer Llorens

Paraules de les llengües d'Amèrica (Aproximacions lingüístiques i literàries en català)
Francesc Ligorred

La debatuda exclusió catalano-aragonesa de la conquesta d'Amèrica
Romà Pinya

Relació sobre les Antiguitats dels Indis
Ramon Pané

Fons americans en arxius de Catalunya
Celso Loureiro

Revistes dels catalans a les Amèriques
Josep M. Balcells

Franklin i Catalunya
Ramon Casteràs

Rafael Barradas a Catalunya
Enric Jardí

Els catalans i el món indígena americà
Prócoso Hernández

Jornades d'Estudis Catalano-Americans, 4 volums

De venda a les Llibreries de la Generalitat de Catalunya
Rambla dels Estudis, 118 Barcelona. Gran Via Jaume I, 38 Girona. I a totes les llibreries.

COMISSIÓ
AMÈRICA I CATALUNYA
1992

GENERALITAT DE CATALUNYA

1906
PRESENT
SEMPRE
EN
VIDA
diversos
tècnics
incendi
transports
automòbils
responsabilitat civil
múltiple empresarial
múltiple
vida
grup
col. lectiu
accidents
personals
LA SEVA
SEGURETAT

DANYS

1993

REVISTA DE L'ORFEÓ CATALÀ DE MÈXIC

Director:
Martí Soler-Vinyes

Consell Editorial:
Bartomeu Costa-Amic,
President
Manuel R. Gaya i Canalda
Ramon Palazon i Bertran
Rodolf Santamaria i Playà
Josep Vidal i Aluja
Col·laboradors:
Ana Maria Palazon
Ferran Andreu i Rodríguez

Disseny i art:
Ramon Andreu i Dalmau
Jaume Soler Frost

ORFEÓ CATALÀ DE MÈXIC, A.C.
CONSELL DIRECTIU ANY 1993
President
Bartomeu Costa-Amic
Vice-president
Rodolf Santamaria i Playà
Secretari
Francesc Vinyals i Carbonell
Vice-secretari
Guillem Gally i Jordà
Tresorer
Ma. Lluïsa Gally i Companys
Comptador
Josep Ma. Nadal i Laonor
Bibliotecària
Rosa Ma. Duran i Gili
Vocals
Emili Folch i Socias
Josep Ma. Mendizabal i Cornudella
Alexandre Galí i Boadella
Montserrat Payerol de Palau
Marta Ros i Bosch

Administradora:
Magdalena Úrsul i Solanes

Redacció i Administració:
Marsella 45, Colonia Juárez
06600 MÈXICO D.F.
Telèfons: 207 51 14 i 525 09 25

Els autors són els únics responsables dels articles que signen.

Impreso en México por EDITORIAL ROMONT, S.A. de C.V.

SUMARI

EDITORIAL [5]

POESIA
Dos poemes de *Clam d'amor i terra,*
per Joaquim Torres Ubach [6]

NARRATIVA
El descregut, per Josep M. Murià [7]

DOSSIER
Comarques de Catalunya, per Ramon Andreu [9]

PRESÈNCIA DE MÈXIC
Etnografia ruletera, per Mireia Viladevall i Guasch [12]

QUADERN D'APUNTS
Europa, 'el Pacte de Gènova' i Iugoslavia,
per Josep Ribera i Salvans [14]

TURISME
Pabellón de Hidalgo, per Ross Vila [16]

MÈXIC I L'EXILI
L'estudi dels refugiats espanyols a Mèxic, per Dolors Pla i Brugat [17]

HISTÒRIA
Una mica d'història, per Joan Potau i Farré [20]

REMEMBRANÇA
València en la integració de Catalunya, per Joan Fuster [22]

LA PAELLA PEL MÀNEC
Un lloc inoblidable a la Torre del Remei, per Lluís Marcet [25]

Jaume Serra Puche al nostre estatge social [29]
L'amagament de Catalunya [30]
D'ací i d'allà [31]
Trobada de les acadèmies de medicina [33]
Club d'Empresaris Catalans de Mèxic [36]
Informació de la biblioteca [37]

EDITORIAL

La nostra tasca de difusió dels estudis sobre l'exili continua en aquest número amb la segona part de l'estudi de Dolors Pla i alhora iniciant —gràcies a l'esforç de Joan Potau— la història d'aquesta la nostra revista en les seves dues èpoques, tasca en la qual —com vereu a les seves planes corresponents— molts son el socis que hi han col·laborat. Ací volem destacar l'apoi que en diverses instàncies i en els moments més difícils de la revista ha donat Bartomeu Costa-Amic. No volem que s'acabi aquest any 1993 sense fer-li patent l'agraïment del nostre casal a la seva constància en aquesta tasca que desitgem cada dia més engrandidora.
Per altra banda, seguint amb les "remembrances", hem volgut fer un modest homenatge a aquell gran valencià i català que fou Joan Fuster, reproduint un article seu publicat a *La Nostra Revista* l'any 1959, on dóna una mirada al catalanisme de l'època i, sobretot, una definició de pàtria que per desgràcia pocs valencians comparteixen.
L'article, com recorda Max Cahner a la revista *Serra d'Or* del maig passat, fou resultat de la relació epistolar de l'autor amb escriptors de l'exili. En carta a Avel·lí Artís i Balaguer, deia: "L'interès amb què els joves poetes valencians acollim les poques notícies i coses que ens arriben dels germans en l'emigració és extraordinari i, a més, amarat d'una forta admiració per la vostra fidelitat a la llengua." I més endavant afegia que els valencians catalanistes "hem estat sempre una mena d'exiliats a las mateixes terres de Catalunya", i afirmava la seva voluntat de deixar d'ésser marginals en la literatura catalana.
Volem destacar ací igualment els poemes de Joaquim Torres (Pau Delmón) que obtingueren fa poc un premi, per la qual cosa felicitem sincerament el nostre col·laborador, així com la nova columna que número rera número ens presentarà l'amic i ex president de l'Orfeó Josep Ribera.*

PORTADA: Frederic Amat, *Nu vermell* (El públic), guaix sobre paper, 70 x 50 cm, 1986. Cortesia del Museo Tamayo, Mèxic

POESIA

Dos poemes de Clam d'amor i terra

JOAQUIM TORRES UBACH (PAU DELMÓN)

1934
(novembre)

Els carrers de la ciutat recobraven
un ritme esporuguit després de la revolta.
Jo caminava com si tingués ales,
temerós de trepitjar terra encara xopa
de tristeses, angoixes i desesperances.

Les lluites fraternes desmoronaven,
per primera vegada, els murs jovenils
d'humanitat que els meus purs sentiments
havien bastit, delitós de què els destins
dels pobles fossin d'amor i pau fidels...

Sabia que els homes no s'estimaven.
La Història descrivia cruentes guerres,
que mal vaig aprendre en les fredes aules...
Però no havia viscut de prop les penes
que tatuen els fronts de profundes ratlles.

I fou llavors, quan els meus ulls clamaven,
humiliats, per guarir tots els nafrats,
que tu de la boira vares sorgir
—com clariana enmig d'una tempesta—
borrant de cop la tristor de veure'm sofrir.

Carrer del Bisbe

1937
(desembre)

Sento nostàlgia de tu, del teu caliu en la besada,
del teu front altiu que porta per llum una estelada,
dels teus ulls clars que són el mar besant la
matinada.

Sento nostàlgia de tu, de la terra on camines,
de les muntanyes agrestes, de les planúries fines,
de les costes braves, de les platges talment joguines.

Sento nostàlgia de tu, de les sentors de la sorra,
del perfum de les flors, de l'horitzó que no
s'esborra,
de les vinyes quietes, del casal que no s'ensorra.

Sento nostàlgia de tu, de la teva dolça cara,
que mira sempre avant, que parla amb veu
senzilla i clara,
mentre qui t'escolta, sense saber-ho, sent la mare.

Sento nostàlgia de tu, d'una separació llarga,
tal vegada eterna, que seria trista i amarga,
perquè la nit en la desgràcia no mor i s'allarga.

Sento nostàlgia de tu, de les virtuts que
representes,
de la puixança del teu cos, que no sap d'hores
lentes,
que desconeix les mesquineses de les ments
cruentes.

Sento nostàlgia de tu, de les postes de sol vives
que feien dringar d'emoció, puix no eren
esquives!...

Clam d'amor i terra

NARRATIVA

El descregut integral

JOSEP M. MURIÀ

Tothom ho sabia que la seva dona li feia el salt. Bé, tothom no, perquè ell no ho sabia. I si ho sabia, falsejava d'una manera tan perfecta la seva ignorància que, tanmateix, tenia valor d'autèntica. I sobre això de l'autenticitat i la falsetat em vénen al magí tantes idees que tindria xerrameca per una llarga estona, puix que és ben freqüent el cas que allò que és fals ens resulta més plaent que l'autèntic. Ja veig que estic pixant una mica fora del tinter, però no em puc estar de relatar-vos una experiència. Fou el dia que vaig tenir la famosa Venus del Milo, la de veres, la del Louvre, a ran de nas. Tota la pell picada com si hagués tingut la verola! Encara que sigui una heretgia, no em puc estar de confessar que aquella senyora m'havia agradat més en les reproduccions en guix o en les estampes que jo coneixia.

Bé, tornant al banyut, puc assegurar que era dels autèntics. Ho vaig poder comprovar de lluny i d'aprop, sense ficar-me en l'establiment de les seves íntimes conviccions. La meva xafarderia té un límit. Es innòcua, com si diguéssim. I mai no m'he dedicat a furgar consciències. En tinc prou amb el que es veu i es palpa, o es manifesta espontàniament; amb la petita llicència d'espiar una mica d'amagat, si el cas ho porta. Declaro, també solemnement que sóc sempre fidel a la veritat. Com a màxim alguna vegada hi afegeixo una mentideta suau d'aquelles que no alteren l'essència dels fets. Només allò d'un polset de sal i pebre per enfortir el sabor de la relació.

En conèixer-li la dona, amb un cop d'ull en vaig tenir prou per a comprendre que era massa dona per a ell tot sol i per força n'hi havia de sobrar. I les sobres d'aquest material sempre hi ha qui les aprofita, tot enllaminint-se i anant arreplegant de més endins, fins, en alguns casos, apropiar-se del tot.

He dit que en tenia massa de dona i en això estic segur que jo no anava errat. Afigureu-vos un cos monumental de nou pams d'alçada i amb unes ondulacions com de muntanyes russes, però palpitants per una sang encesa. Això pel que fa a la matèria perquè en esperit millorava molt més. De bones a primeres et sabia clavar una mirada de filaberquí i en un no

res et copsava tots els desitjos i les intencions. D'aquesta manera, aquell que li esqueia de seguida tenia totes les facilitats per entrar en intimitat. Vull dir que li donava la meitat de la feina feta, guarnida amb un devesall d'agudeses mentals plenes d'erudició, sobretot en temes psicoanalítics d'aquells que el porten de pet a l'erotisme. Ah! em cal remarcar, també, que la seva cara, si bé no era d'una bellesa de l'altre món, era prou atractiva i amb un cert aire mofeta que hauria pogut servir de model a Da Vinci per a pintar una altra Monna.

Si així era ella, resultava ben difícil d'entendre com s'havia avingut a fer parella amb allò que era ell. Baixet, rabassut, carregat d'espatlles, amb una cara de carbassa i un nas de lloro tan prominent que no sé pas com s'ho feia per a petonejar. I si pel cantó de la matèria feia tan poc goig, no podem pas dir que espiritualment fos gaire lluït. Xerrava pels colzes, però sempre engegant intranscendències o poca-soltades que feien ensopir, empitjorant la cosa quan es posava a donar èmfasi a alguna contalla. Sempre li sortia al revés; quan volia fer riure feia plorar i quan volia fer plorar feia riure. Oh! sàvia naturalesa que sap crear de tant en tant, amb proporcions discretes per tal de no embafar, uns exemplars humans destinats a esplaiar els que tenen al voltant!

Picat per la curiositat i amb l'acompanyament de la picada eròtica, vaig decidir esbrinar el com i el per què d'aquell desnivell conjugal. Gràcies a la meva bona planta em va ser d'allò més fàcil incorporar-me al grup selecte que s'aprofitava d'aquelles sobres femenines. Fins m'atreviria a dir que hi vaig aconseguir un lloc preferent, modèstia apart. Malgrat tot, però, em va ser força més costós, les intimitats de pensament que les corporals. També era molt primmirada en el parlar. Una vegada em va renyar de valent perquè vaig usar el verb copular i no l'eufemisme tan bonic de "fer l'amor". Finalment, en perseverança diplomàtica i murrieria subtil, vaig reeixir en buidar-li el pap. Tot plegat res més que una maniobreta emminentment femenina, per a captivar o, millor dit, una coqueteria de primer grau. La seva confessió es resumeix així: una dona soltera sembla que sigui una mercaderia en venda; no li convenia. Una dona casada amb un home ben plantat es troba poc realçada, no llueix prou, els pretendents disminueixen i se li fa més difícil la seva inclinació a la poliàndria; no li convenia.

En canvi, la dona, esplèndida al costat d'un poca cosa o un no res, llueix enormement i xucla les masculinitats; això sí que li convenia.

Un cop aclarit aquesta mena de secret pel que feia a la part d'ella, em vaig posar a esbrinar el funcionament espiritual del marit enganyat. Aquesta acció, que desdeia dels meus principis, no em va donar gens de feina, puig que l'home, amb tot i ser menys xafarder, acostuma a ser més extravertit que la dona. I si encara es tracta d'un bleda com aquell, l'exploració és un bufar i fer ampolles. Bé, l'he titllat de bleda potser precipitadament i emportat per l'esperança. Qui sap si es tractava d'un il·luminat. Amb ben poques paraules, la seva posició era aquesta: en preguntar-li si creia que la seva dona era adúltera, em va respondre que no ho creia. Aleshores, creia que li era fidel? Tampoc ho creia. Em vaig quedar bocabadat, tot declarant-li que no ho entenia. Va dir-me que miraria d'explicar-m'ho i em va fer: "Jo no crec absolutament en res, ni en allò que és ni en el que no és. Soc un descregut integral. Això em proporciona una despreocupació amplíssima i em sento per dintre buit com un aeròstat, m'enlairo, i m'enlairo i la meva buidor sembla que em porti a la felicitat".*

AVUI EL DIARI DELS CATALANS AVUI

DOSSIER

Comarques de Catalunya

RAMON ANDREU

Comencem aquesta sèrie d'articles destacant les distribucions geogràfiques de la nostra terra per, en un segon anàlisi, profunditzar en les comarques abarcades en cada regió intentant donar una breu visió del conjunt geogràfic, històric i artístic que conforma el país de Catalunya.

Comencem doncs per la regió més muntanyosa de la nostra geografia i la més inaccessible: Els Pirineus.

Aquest massís muntanyós s'estén en 570 kms de longitud del golf de Viscaia fins al cap de Creus, a Girona, i 110 kms d'ample, amb un descens molt més fort cap al Mediterrani que cap a l'Atlàntic (degut a l'erosió de la conca de la Mediterrània) i amb l'absència de grans valls longitudinals. Gairebé totes les valls són transversals i de cursos ràpids. S'han de distingir dues unitats principals, els Pirineus Axials, o Pirineu pròpiament dit i subdividit en Oriental —cap de Creus a la Cerdanya—, Central —d'Andorra a la Taula dels tres Reis a la frontera amb l'Aragó i Navarra— i l'Occidental —de Navarra a l'Atlàntic— (amb alçades de fins 3,404 m al pic d'Aneto), i el Pre-Pirineu que s'estén a manera de barres adossades de nord a sud al Pirineu Axial. Els pics del Pre-Pirineu sobrepassen lleugerament els 2000 metres, i s'hi poden distingir dues alineacions muntanyoses definides. Una interna adossada a la zona Axil formada per les serres interiors (amb el massís del Pedraforca (2,497 m) i les nomenades serres exteriors, paral·leles a l'anterior amb les serres del Montsec, Guara (2,077 m) i Izco.

Entre ambdues s'estenen la depressió oriental de la conca de Tremp i l'occidental del canal de Berdún.

Podriem també parlar de l'increïble món subterrani dels Pirineus, amb profunditats superiors als 1,300 m originant cavitats d'origen càrstic que han donat peu a innombrables llegendes i rondalles. Només posem com exemple, al massís d'Escuain, el "Sistema Badalona"; una de les travessies integrals més fondes, si no és la que més, del món. Es pot entrar per la seva boca superior (avenc B-15a 2,220 m) i descendir més de 1,000 m sota terra fins a sortir de nou a l'exterior per la cova de la "Fuente de Escuain".

El clima ofereix variacions notables, donant una distribució de les zones forestals lligades a les precipitacions, alçària, humitat i tipus de terra. Això permet uns importants contrastos, ja que a la zona sub-alpina i mitja muntanya amb clima humit, trobem espècies de fulles caduques com el faig (antigament utilitzat el seu carbó per rentar-se les dents i contra el meteorisme), castanyers (l'escorça era utilitzada com astringent i, en tisana, per combatre les diarrees), rouredes (també d'escorça fortament astringent, fins i tot utilitzada per hemorràgies dels fibromes uterins i hemorroides) i el bedoll (utilitzat com a diürètic en tisana de les seves fulles i gran remei per la gota. Sagnant l'arbre a la fi de l'hivern, es recullen importants quantitats de sàvia que, barrejada amb llevat de vi es converteix en vi de bedoll, beguda lleugera agradosa al paladar i, segons diuen algunes pageses, bona per a fer desaparèixer les pigues i deixar el llombrígol perfecte als nous nats. L'escorça del bedoll jove és tan blanca i llisa...)

A zones més seques de baixa muntanya i d'ambient fred sub-alpí es donen les alzines o aglaners i l'alzina surera (d'escorça extensament utilitzada en la indústria i també fortament astringent). També a la zona sub-alpina regnen les coníferes amb el pi

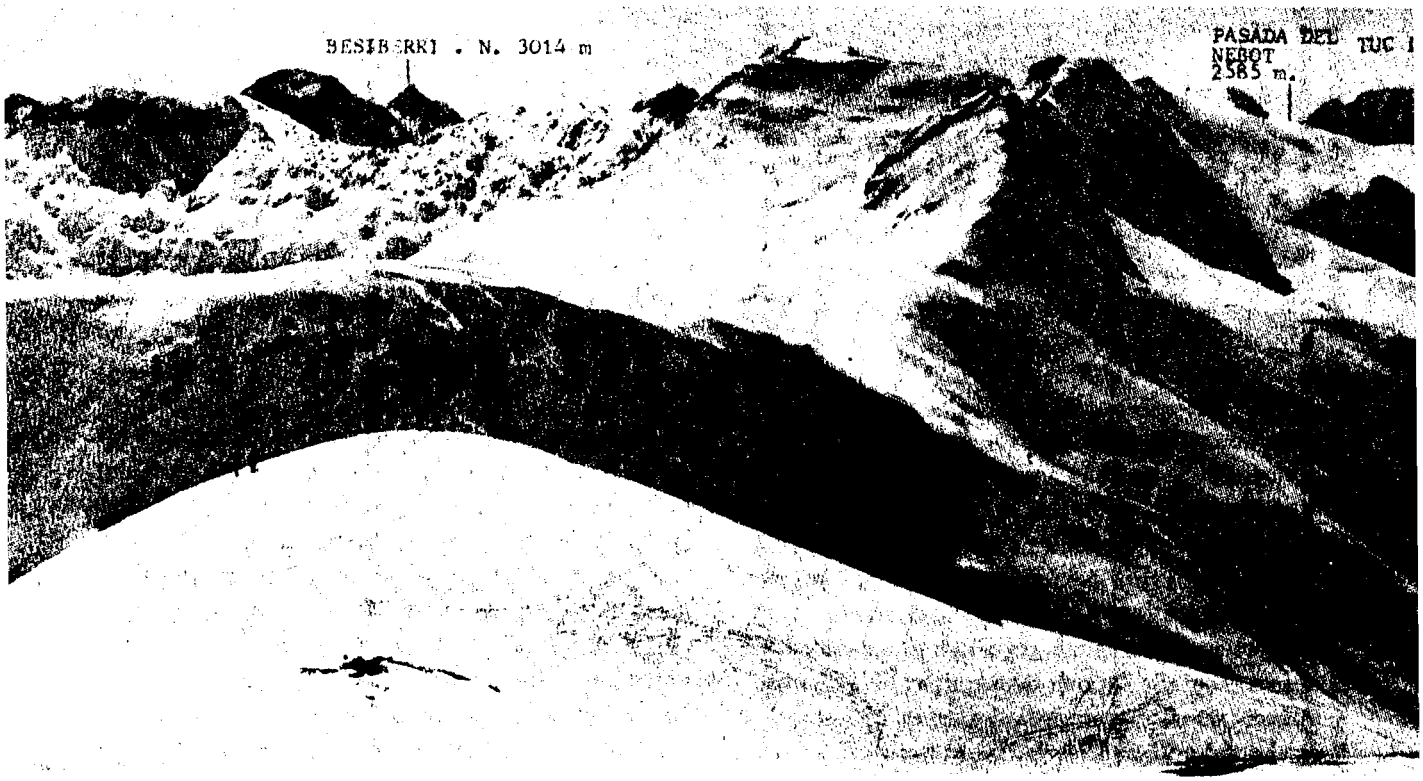

avet, el pi silvestre, el pi roig i el negre, el més fort de tots, ja que viu molts cops més amunt dels 2,300 m d'alçària. Totes aquestes espècies han estat molt importants per la trementina, l'oli d'avet que és trobada a les farmàcies encara a principis de segle i era àmpliament utilitzada per a tota mena de cataplasmes, ungüents, etc. De propietats balsàmiques, diürètiques, vulneràries i laxants, tot a l'hora, l'anomenada "bálsamo de España" i fins i tots els brots tendres de pi o d'avet, fets en tisana, són de gran ajut en els refredaments bronquials i pulmonars.

A partir dels 2,000 m els arbres són escassos i domina una vegetació d'arbust i d'herbes, formantse els prats alpins fins als límits ocupats per la roca i la neu, en forma de congestes i glaceres.

Del Mediterrani al Cantàbric s'estén una vegetació variadíssima degut a la gran evolució geològica dels Pirineus. No solament trobem espècies mediterrànies o atlàntiques, sinó també tropicals, contraeuropees i siberianes lluitant pel seu espai vital, adaptació i exigències fisiològiques.

La fauna no es pot localitzar amb exactitud, doncs el seu estil i mitjà de vida varia molt amb les condicions estacionàries de l'any i característiques de la regió. S'estan reintroduint algunes espècies en perill greu d'extinció. Els mamífers i les aus són els que més ens criden l'atenció per la seva adaptabilitat al mitjà agressiu del vent, el fred, la sequera, la neu i la vegetació, més que a l'alçària en si. Unes pells tofudes o un plomatge atapeït, junta a les grasses subcutànees els donen la protecció adient. El mamífer per excellència és l'isard. Agil i nerviós està molt ben adaptat a les roques i parts d'alta muntanya. La cabra salvatge no ha tingut tanta sort i només queden alguns exemplars a la vall d'Ordesa. Han desaparegut el mufló, el cérvol, el cabirol i la daina. També gairebé desaparegut és l'ós bru, encara que en queden alguns als Pirineus Atlàntics en boscos densos d'avet i faig. Hi han moltes i antigues llegendes sobre aquest animal. Recordem només el pic de l'Ós a l'Alta Cerdanya i el mateix ball de l'Os, que ens recorden l'admiració i terror que va produir aquest animal entre els pastors i els habitants de l'alta muntanya.

El llop també, a l'igual que l'ós, porta records per la seva llegenda i desaparició.

El senglar, l'ermini, la fagina i la marta, encara existeixen però són de difícil observació.

En la roca i el glaç de la zona sub-alpina, amb extensos boscos, viuen les aus amb l'àliga reial, el trencalòs, el voltor, l'aufrany i el duc, amb moltes altres espècies menors, entre elles la perdiu blanca i el gall salvatge (*Tetrao urogallus*). Entre els rèptils hem de parlar de l'escurçó, que al contrari del que molts pensen no és mortal per l'home. La colobra verda la trobem fins els 2,000 m al costat de les aigües i prats assolellats. Als rius hi trobem la truita, peix de la família dels salmònids, que és autòctona de la regió, però degut a la forta depredació ha estat repoblada amb la Arco Iris, importada d'Amèrica.

La xarxa fluvial dóna una importància hidrogràfica dirigida cap a la Mediterrània a través del gran col·lector de l'Ebre, a excepció de la Garona, que passant per l'Aran vessa a l'Atlàntic.

El Llobregat, que neix al Berguedà, recull al Cardener a Manresa i desemboca a Barcelona. De la conca de l'Ebre cal destacar el Segre que neix sota el Puigmal, rep el Valira a La Seu d'Urgell, el Noguera Pallaresa a Camarasa, la Noguera Ribagorçana a Corbins i vessa al Cinca a la Granja d'Escarp. El Cinca neix a la vall de Pineta, sota el Monte Perdido, a Hosca, i rep el Esera i el Ara, i segueix el seu curs fins a l'Ebre a Mequinenza. Altres rius de la conca són: el Gallego, l'Aragón, Lubierre, Estarrón, Aragón Subordán i el Veral. En general els rius van de nord a sud seguint les valls que són paralleles entre si i que tenen en els seus caps regions amb gran quantitat d'estanys que determinen, entre Catalunya i l'Aragó, una regió de passat glacial que ha esdevingut característica, ja que no es tracten precisament de llacs naturals de tipus alpí, si no d'estanys que determinen el paisatge característic de prat, bosc i roca que els envolta.

El clima correspon a la influència atlàntica i mediterrània amb predomini del primer. Això ens dóna un paisatge humit al nord i més sec i aspre al sud. Malgrat tot, aquestes dues influències perden el seu domini amb l'alçària de la muntanya, convertint-se en un clima continental d'alta muntanya amb temperatures, pluges i núvols uniformes, sent aleshores de gran importància l'orientació de les valls i vessants i les seves hores d'insolació.*

Etnografia ruletera

MIREIA VILADEVALL I GUASCH

Realment agafar un taxi pot ésser tota una odissea com ho és agafar qualsevol altre tipus de transport públic en aquest país, cadascun amb el seu toc particular i el seu gustet especial. Així doncs agafar una *combi* a Puebla pot significar viatjar junt amb vint persones o més, de tots gustos i sabors, edats i tipus. N'hi ha que viatgen asseguts i els que eufòricament se'ls anomena *parados*, encara que més que drets van en posició de reverència constant. Penjats de l'única barra disponible (si s'està de sort i la *combi* hi va equipada) i ensenyant les virtuts físiques personals a la clientela, sense altra escapatòria. Significa també viatjar en un automòbil convertit, no pas convertible (que són dues coses molt diferents i que convé aclarir) on la porta no és l'original sinó que s'obra a la meitat i és el resultat de l'anàlisi minuciós de dues grans variables: La primera, les necessitats demostrades dels *combieros* en aquests anys d'assassinats ininterromputs complint amb el seu deure, i que impliquen una major comoditat per al xofer que obra i tanca la porta milers de vegades durant el dia. La segona, i potser la més important, la possibilitat de vendre la porta original per uns bons calers.

Però bé, el tema de les *combis* poblanes és una altra història i per tant s'hauria d'analitzar apart. Ara per ara, l'assumpte que tractarem es refereix als taxis. Però no us penseu, que passa el mateix a tot arreu del país. Com a exemple d'aquestes diferències entre taxis, us explicaré el que em va passar un dia.

Havia anat a Mèxic, D.F. i després del cansament i mareig *ruletero* que provoquen els taxis de la gran ciutat, vaig agafar l'ADO, *Autobuses de Oriente* més comunment coneguts com "Asesinos de Oriente" amb destí a Puebla. Arribant a *Camotilandia* (és a dir, Puebla) a la nit i empaitada per una emprenyadora pluja, a l'espantosa, bruta, *pinche* i mal ubicada central d'autobusos de Puebla, la famosa CAPU, tot seguia igual que sempre, és a dir, tot seguia potes enlaire. Els taxis autoritzats no podien arribar a la central perquè tot els voltants estaven inundats. Solament podia agafar un dels intrèpids "taxis pirates", els quals, mai no se sap com, sempre aconsegueixen arribar a la dita central.

El taxi on vaig pujar era un *vocho* (Volskwagen sedan) força atrotinat: en contes de seient davanter dret hi havia una cadireta de fusta, que el client pot col·locar al seu gust.

La meva desesperació per arribar a casa a descansar era tan gran, i la possibilitat de fer-ho tan aviat com fos possible era tan reduïda si deixava passar aquesta oportunitat, que no va importar-me gens res de tot això. Tan bon punt pactat el preu des de fora del cotxe, sota la pluja, m'hi vaig enfilar.

Un cop instal·lada dins el cotxe em vaig adonar que el xofer del taxi duia un drap vermell sobre les cames tapant la mà dreta, la qual no va treure ni per fer canvi de marxes, el que feia destrament amb la mà esquerra.

Fou en aquell instant quan vaig sentir quelcom així com si la Verge em parlés. I davant el corrosiu i angoixant dubte, la millor defensa que se'm va acudir fou preguntar-li al xofer, un noi jove, què li havia passat a la mà. Ell em respongué que s'hi havia donat un cop. La resposta no em va tranquil·litzar pas del tot, i vaig tornar a preguntar-li que si amb el fred li feia més mal, va respondre a la qual cosa afirmativament, traient de sota el drap quelcom semblant a un guant de beisbol de color negre.

Així és com havia quedat la seva mà en tombar-li les dents a un agent de trànsit o *mordelón* (qui, per

òbvies raons des d'aquest fet li costarà més exercir dignament el seu ofici).

L'esmentat guant, més ben dit mà, comptava fins i tot amb costures (com els guants de veritat) doncs tenia dues ferides al revers, ja que les dents del *mordelón* havien gosat enterrar-se-li a la mà abans de que li caiguessin del cop de puny.

Aquella mà i les seves peripècies em deixaren encara més ensorrada en el ja prou fotut seient del darrera. Però amb la tranquil·litat de saber que amb aquella mà no podia fer res en contra meu.

Arribat aquest punt, el Volkswagen va fer-nos el favor d'aturar-se, al peu d'una de les tantes tàpies, vull dir *topes*, que hom ha de salvar en aquesta angelical ciutat per poder arribar a casa meva.

El taxista lesionat, amb una habilitat total, va baixar de l'automòbil amb un tornavís a la mà esquerra com a única eina.

El carrer, a més de comptar amb *un tope*, estava ple de sots plens d'aigua que ens esquitxava arreu al pas dels cotxes. A més teníem el gust de trobar-nos a les fosques, cosa que gairebé mai succeeix a un carrer *poblano* llevat dels dies de cada dia i dels de guardar; pel demés, quan fa sol tots els carrers solen estar il·luminats.

Aleshores el taxista em preguntà que si sabia conduir, el que em sonà a: vagi marxant, perquè aquí ja no hi ha res a fer. De tota manera li vaig respondre amb la franquesa brutal que em caracteritza, que no.

—*Híjole* —va exclamar—. *Pero sí sabe acelerar, ¿no?* Em va preguntar en un intent per mantenir les esperances.

—*Sí, eso sí* —vaig respondre-li.

—*Ahhh. Entonces le voy a pedir de favor que se pase para delante y le apriete cuando yo le diga, allí donde está ese alambre porque el pedal del acelerador se me rompió. Nomás que no le dé muy duro porque se zafa.*

Bé doncs, allà em teniu trepitjant el filferro amb molt de compte per a que no se sortís de lloc, i ni així va decidir d'arrencar el *vochito*.

Llavors vaig decidir baixar per a veure què passava, perquè potser, sense adonar-nos, havíem deixat el motor enrera i estàvem fent el burro.

El taxista a la fi va obrir el motor i a mida que l'anava obrint anaven caient peces escampant-se per terra: comprovant així que com a mínim, part del motor encara hi era. Davant d'aquell panorama vaig decidir preguntar al nostre amic el clàssic: *¿Y entonces?* La realitat era aclaparadora pel que no va poder fer res més que respondre'm mirant fraternalment el seu automòbil: *No, pues ya decidió que nomás hasta aquí.*

Davant meu un nou repte, aconseguir un taxi lliure en aquest fosc carrer, sota la pluja i davant el xamfrà d'una cantina. Sort que amb mi duia la meva inseparable cartera plena de llibres i revistes, que a més de donar coneixements podien convertir-se ràpidament en arma de defensa personal, perquè la ciència també estaborneix.

Després d'una estoneta de ser allí vaig veure un taxi amb la seva llum de LIBRE. Quina tranquil·litat! Sense pactar per avançat, com les regles d'urbanitat angelopolitana ho suggereixen, vaig pujar al vehicle. Ja instal·lada vaig adonar-me d'una reixa de plàstic que ens separava al xofer i a mi, com els cotxes de policia.

En aquell moment el terrorífic pensament d'haver-me equivocat de cotxe i haver pujat, amb les presses, a un cotxe de la policia, em va venir. Però quan vaig poder veure el *peluchito* (vellut) sobre el tauler, el cartronet de perfum de vainilla per a automòbils penjat així com la sabateta del nen i l'*altarcito* de la Verge de Guadalupe al sostre del cotxe emmarcada amb un serrell roig que ballava al ritme del sotragueig del camí i amb llumenetes que s'encenien i s'apagaven, la serenitat va tornar a mi.

Més endavant vaig assabentar-me que al xofer li feien molta por els atracaments i que, tot i que mai no ho havien provat amb ell, valia mes curar-se en salut, i per això havia pres les mides pertinents; que si bé no eren absolutament infal·libles, com a mínim ho feien més difícil als possibles atracadors.

Hi havia tant per a observar allà dins, que el viatge se'm va fer curt doncs, a més del què ja he descrit hi havia el gosset que bellugava el cap, la maneta que diu adéu, molts adhesius i un *trailer* que quan el taxi frenava se li encenien les llums.

Així que tot seguit em vaig trobar a casa. El problema va sorgir quan li vaig voler pagar, doncs el bitllet no passava per la reixa. Vaig haver de sortir mentre el taxista baixava la finestreta per a poder-li pagar. En aquell moment vaig tenir la certesa de que el seu mètode en realitat podia impedir els atracaments però fomentava els viatges gratis davant la impossibilitat de pagar des de dins de l'automòbil. Així va acabar l'odissea *ruletera*; entre cúmbies i cançons *guapachosas*.

I com diria la meva àvia, hi ha de tot a la vinya del Senyor, i com us heu pogut adonar, aquell dia va ser d'allò millor...*

Europa, 'el Pacte de Gènova' i Iugoslàvia

JOSEP RIBERA I SALVANS

L'estratègia política dels partits nacionalistes que governen Catalunya i Euskadi es fonamenta en la creença que ens apropem a la fi o al debilitament progressiu dels estats europeus i que amb la creació d'una Europa unida els problemes de les velles nacions sense estat propi es resoldran per sempre. Aquesta esperança ha estat repetidament expressada pels presidents Pujol i Ardanza. Una nova Europa com a fòrmula màgica per a curar tots els mals de la vella! Una nova Europa, que com un bloc, pugui fer front amb possibilitats d'èxit als dos blocs, fins fa poc antagònics, d'Estats Units i de la ja no existent Unió Soviètica i al tercer bloc de l'emergent Pacífic. Interessos econòmics sense cap visió de reforma política fonamental! Un projecte d'una Europa nova, on les pilastres són els vells estats centralistes i opressors de sempre.

No amb l'intent de tirar aigua al vi d'aquestes il·lusions sinó amb el convenciment de la necessitat de posar ben bé els peus a terra en tot el que fa referència a la planificació del nostre futur nacional, potser seria bo fer una mica de memòria a través d'una revisió històrica. Quan en 1700, a la mort de Carles II, últim rei de la Casa d'Àustria, Castella s'inclina per la figura de Felip d'Anjou de la Casa dinàstica dels Borbons regnant a França i net de Lluís XIV, la Corona catalano-aragonesa donà suport a l'arxiduc Carles, fill de l'emperador del Sacre Imperi Germànic i per tant pertanyent a la Casa d'Àustria. Alguns estats europeus (Anglaterra, Holanda, Portugal i Savoia) s'aliaren per a evitar una possible unió entre la França prepotent de Lluís XIV i la monarquia espanyola, en la persona del seu net Felip. S'entra de ple en el llarg període de la història europea conegut com Guerra de Successió. Aleshores els catalans no parlen enlloc d'alliberament nacional, però no cregueren en els Borbons i sí en l'arxiduc per a preservar els seus furs i llibertats. No cal jutjar ara l'encert o el desencert. El partit austracista era molt fort a la plana de Vic. Domènec Perera, juntament amb un prohom barceloní, Antonio de Peguera i Aimeric, aconseguiren sortir de Catalunya malgrat les ordres d'empresonament dictades contra ells i signaven a la ciutat de Gènova, el 20 de juny de 1705, amb Mitford Crow, plenipotenciari de la reina Anna d'Anglaterra, el conegut com a Pacte de Gènova, per a "contractar, convenir i firmar una estreta aliança i amistat entre el regne d'Anglaterra i l'il·lustre i preclar Principat de Catalunya".

Amb aquest Pacte Catalunya s'integrava als rengles aliats i obtenia d'Anglaterra notables reforços de soldats i armament, però a més s'establia el total compliment per part de Carles III, de les lleis i privilegis de Catalunya i que Anglaterra garantia també les dites lleis i privilegis, "tan en comú com en particular i àdhuc en cas de contingències adverses a les armes dels aliats". La ratificació de la garantia anglesa havia d'oferir-se pel plenipotencia-

ri, davant dels diputats del Principat de Catalunya a fi que "ni ara ni mai els habitants i naturals del Principat no puguin ni hagin de sofrir el més petit dubte que llurs Privilegis i Lleis seran amb totes les formes mantinguts i conservats". Solemnement ho confirmà la reina d'Anglaterra i en el seu nom reial els van assegurar després tots els ministres, generals i almiralls britànics. Sis anys després i entre molts i diversos accidents de la llarga guerra, mor l'emperador Josep I d'Àustria. L'arxiduc Carles obtingué aleshores la corona imperial i encara que per això no renunciava a la corona d'Espanya els aliats no estaven disposats a deixar reconstituir el vell imperi de Carles V a Europa i França per altra banda no ho estava tampoc. Els ministres *tories* de la reina Anna, que acabaven de substituir als *whigs* van acceptar negociacions amb Lluís XIV. En aquestes negociacions a Utrecht Catalunya fou abandonada pels aliats i es va discutir llargament el que es va conèixer i es coneix com a "Cas dels Catalans". El nou emperador Carles proposà la constitució de Catalunya en República lliure, sota la garantia i protecció dels aliats, especialment d'Anglaterra. Bolingbroke, ministre anglès, va rebutjar el projecte a nom de la reina. I després vingué el que ja se sap. Barcelona caigué pel setembre de 1714, sola i darrera en lluitar per les seves llibertats, després de que ja havien sucumbit Aragó, Mallorca i València. Les corts de la corona catalano-aragonesa no s'han reunit més des d'aleshores i la constitució espanyola actual ni ho contempla ni ho permet. L'Estat Català autònom havia deixat d'existir i ni els aliats ni Anglaterra en particular feren honor als seus compromisos amb Catalunya!

Confiança doncs en els estats europeus? Cal que fem un xic més de memòria? Retornem a l'any 1929 i recordem el Comitè de No Intervenció. Anglaterra proposant la no-intervenció per a mantenir la pau a Europa i els seus interessos i control arreu i en el Mediterrani especialment. No importava que allò signifiqués el sacrifici inútil d'Espanya i de Catalunya, encara que poc després haguessin d'entrar els anglesos a la seva pròpia guerra.

I ara hem de confiar en Europa? L'experimentada Europa, patidora de dues guerres mundials en trenta anys; l'Europa dels alts valors de l'individu, de l'esperit i de la cultura. L'Europa que contempla esbalaïda com els seus projectes de futur trontollen perquè els alemanys volen que els demés europeus els hi paguin el preu de la seva reunificació. L'Europa de la França que no ha volgut mai resoldre els problemes dels bretons, vascos i catalans, la de l'Anglaterra que no vol tocar els fets d'Irlanda, Gales i Escòcia. La de l'Espanya unitària, tan en tirania com en democràcia, on el seu ministre de Relacions Exteriors, el desaparegut Sr. Fernández Ordóñez reaccionà fa un temps, a pressions de catalans i vascos per a entrar més o menys directament a certs organismes europeus dient que: *ya se encargaría el gobierno español de cerrarles el paso*. Esplèndida defensa dels seus pretesos connacionals! Hem de confiar en l'Europa que tal vegada preocupada, però sense fer-hi res, veu a la televisió mentre dina o sopa la "purificació racial" al que fou Iugoslàvia, les violacions de les dones de Bòsnia i el sacrifici i la destrucció de Sarajevo?

Definitivament no ens vindrà d'Europa la solució als problemes nacionals de Catalunya. Això no vol pas dir que no participem en l'esforç per a la construcció d'una nova Europa, unida en la diversitat, democràtica, justa i lliure. Així la desitgem, plural i estructurada de tal manera que les nacions hi siguin reconegudes i acceptades sense tuteles d'estats que mantenen encara depassades i inacceptables actituds colonialistes.

Però mentre això arriba, el futur de Catalunya dependrà del que volem els catalans. I el que hem de voler és un país normalitzat que es pugui autodeterminar per a decidir per ell mateix els passos a seguir. I aquest camí implica catalanitzar a fons la nostra societat, catalanitzant primer els ciutadans i després o simultàniament catalanitzant les nostres institucions i associacions de tota mena. El dia que tota la nostra societat civil vulgui una Catalunya forta, lliure i independent no hi ha dubte que l'obtindrem.

D'europeus els catalans n'hem estat sempre i per tant no hem d'entrar-hi. Hem de formar-ne part sempre que puguem ser-hi com un membre més de la nova gran família de nacions lliures sense que ningú ens hi faci obstrucció. Fem primer nosaltres els catalans, tots els catalans, una Catalunya rica i plena, independent i lliure, decididora del seu propi destí i aleshores tindrem tot el temps per a ésser bons europeus i que Europa en justa correspondència sigui bona amb nosaltres.*

TURISME

Pabellón de Hidalgo

ROSS VILA

Durant les dues setmanes que vaig ésser a Aguascalientes vaig viatjar per tot l'Estat provant de copsar amb la meva càmera el significat i l'encant d'aquesta terra. El resultat fou una pila d'al·lusives imatges que totes soles parlen per a explicar la seva història: Les guaiabes penjant dels arbres perfumant l'aire de Calvillo. Els xiles, de tot tipus, amuntegats a terra esperant el seu torn per a la deshidratació, d'aquest regional producte els ve als *aguascalentenses* el nom de *chileros*. El tren, la màquina d'acer construïda per a transportar els minerals que s'extreien d'Asientos i que més tard va representar tot un símbol per a la política i l'autonomia de l'Estat.

Pabellón fou una de les més notables i antigues hisendes, i el seu propietari, una de les possibilitats polítiques de l'època, un culte i emprenedor enginyer de mines. Generalment les hisendes eren fundades per grans propietaris amb la finalitat d'explotar les seves terres o les seves mines, això va dirigir un important moviment de la població cap aquestes direccions, originant l'assentament de nous poblats.

El segle XIX fou l'edat d'or de les hisendes a Aguascalientes. Els grans propietaris s'apoderaren de la mà d'obra que s'alliberà de la Corona espanyola, se'ls va permetre de comprar les terres comunals i eclesiàstiques que amb les lleis d'expropiació es posaren a la venda i per acabar, Don Porfirio els recolzà amb mitjans de comunicació per a transportar els seus productes.

L'hisenda de San Blas de Pabellón, com exemple de moltes altres, es composava d'extensions de terres per al bestiar i d'altres per al cultiu de blat de moro, mongetes, blat, ordi o xile.

D'aquestes darreres, el terratinent en triava les millors per conrear-les ell i d'aquesta manera obtenir una major producció, i les terres de mitjana o minsa qualitat les oferia als parcers o arrendataris.

El que quedà de tot això és la població que avui anomenem Pabellón de Hidalgo, assentada en el que fou el casc de la hisenda de San Blas de Pabellón. De les antigues dependències de la mateixa només resten dretes la capella i la casa gran, que han estat restaurades i conservades, la resta fou totalment modificada o es troba enrunada.

La capella de San Blas va enllestir-se el 1782 i tot i que està restaurada, encara manté la línia general de la façana i la seva torre decorada en una modesta interpretació d'art barroc. La casa gran es troba a un racó de la plaça i conserva sorprenentment tota la seva fesomia original. Aquest indret resta com a testimoni per a recordar el fet històric succeït el 24 de gener de 1811. Aquí es reuniren els principals cabdills del moviment d'independència per a passar el comandament de l'exèrcit insurgent a Ignacio Allende, substituint a Hidalgo. Per l'esmentat aconteixement aquest lloc ha passat a funcionar com a Museo de la Insurgencia des de 1964. El museu té una exposició de mobles d'aquella època, dos representatius murals ilustrats amb la intervenció francesa i un taller tèxtil en funcionament.*

L'estudi dels refugiats espanyols a Mèxic

DOLORS PLA I BRUGAT

II. Els acadèmics que s'afegeixen amb la seva feina, en un segon moment, a la llarga bibliografia, coincideixen bàsicament a destacar també aquesta imatge de l'emigració. Vegem alguns exemples:[6] el 1975 es va publicar a Mèxic la traducció del llibre de Patrícia Fagen anomenat *Transterrados y ciudadanos*, sens dubte avui en dia tot un gran clàssic. Potser es podria dir que amb ell s'inicià l'etapa dels estudis acadèmics sobre el tema. En paraules de l'autora, la seva feina s'ocupa "(...) principalment dels intel·lectuals i els professionals universitaris de la migració espanyola (...) ja que, com a grup, han afectat profundament la vida acadèmica i cultural de Mèxic i han organitzat i recolzat la gran diversitat d'associacions espanyoles mitjançant les quals la República Espanyola ha subsistit institucionalment a l'exili".[7]

El 1978, Ascensión H. de León Portilla publicà el seu *España desde México. Vida y testimonio de refugiados*, excel·lent treball de reflexió, acompanyat per entrevistes a destacats universitaris exiliats. Aquell mateix any va aparèixer un important treball d'un altre tipus, i que posa sobre la taula la qüestió de les relacions formals entre Mèxic i la República Espanyola. Es tracta de la compilació de documents feta pel mestre José Antonio Matesanz, *México y la República Española. Antología de documentos, 1931-1977*, que s'ha convertit també en un llibre de consulta obligada.

El 1982, sota els auspicis de la Presidència de la República, va publicar-se el llibre collectiu *El exilio español en México 1939-1982*. Escrit sota l'estímul de l'entusiasme "lópez-portillista" pel restabliment de relacions diplomàtiques entre Mèxic i Espanya, és una de les obres més rellevants que s'han escrit sobre el tema. Potser la seva part substancial la constitueixen els excel·lents estudis que analitzen detalladament l'activitat que desenvoluparen els refugiats a diversos àmbits: educació, filosofia, història, antropologia, lletres, etc...

Al complir-se el cinquantè aniversari de la fundació d'El Colegio de México, Clara Lida i José Antonio Matesanz publicaren el llibre commemoratiu *La Casa de España en México*, on es rescata l'enorme tasca realitzada pels exiliats que li donaren vida i que avui constitueix, sens dubte, una pàgina extraordinària de la història de la cultura en aquest país.

Evidentment, i si prenem en compte les xifres que he donat al principi, els textos esmentats fins aquí no són més que una molt petita porció de tot el que s'ha escrit, però en certa forma són els més coneguts o que més gran impacte han causat. D'alguna manera constitueixen i alimenten la història oficial de l'exili, però entenent "oficial" segons el criteri de Philippe Joutard, qui escriu: "(...) la memòria institucional o oficial no és pas monopoli del

[6] Només mencionarem treballs que s'ocupin exclusivament de l'exili a Mèxic, encara que no s'ha d'oblidar pas que n'existeixen altres de molt importants que s'ocupen de l'exili republicà al seu conjunt, és a dir, que revisen tota la diàspora republicana.

[7] Patricia Fagen, *Transterrados y ciudadanos. Los refugiados españoles en México*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica, 1975, p. 8.

poder o dels grups o classes dominants. Des del moment que una comunitat forma una certa consciència de sí mateixa, té la seva memòria institucional i oficial."[8] Hauria d'afegir-se que una de les característiques més freqüents d'aquesta memòria és que es presenta com una versió enllestida i sense contradiccions, com la cara més amable que presentem als altres i a nosaltres mateixos. En aquest cas, la història oficial es redueix bàsicament a la història d'un sol sector de l'exili i, en el millor dels casos, incorpora la història de les institucions creades pels refugiats. Quantitativament, podem dir que s'ocupa només del vint-i-vuit per cent dels refugiats, que, com s'ha dit abans, constituïen l'elit de l'emigració. Al restant setanta-dos per cent, ningú no el troba pas a faltar, ni tan sols ells mateixos s'adonen de la seva absència. Amb el pas del temps s'han afegit a una imatge de l'exili que, encara que no els inclou, és una bella imatge.

CAP A LA CREACIÓ DE NOVES IMATGES

Per això, encara que s'ha escrit, i bé, sobre l'exili espanyol a Mèxic, és molt encara el que manca per saber, és a dir, més enllà de la imatge oficial n'hi ha moltes altres. S'ha parlat, i escrit, molt de l'exili i poc dels exiliats i, d'altra banda, s'ha oblidat que l'exili no en fou un sinó múltiple, i que van haver-hi molts camins del desterrament.

Una nova mirada sobre aquesta història implica formular preguntes noves i comptar amb materials on buscar les respostes. Les noves preguntes es desprenen de l'interès de fer una història social de l'exili, que aspiri, en el possible, a una història total, és a dir, que integri i incorpori la més gran quantitat d'elements possibles i sigui capaç d'interrelacionar-los. Que contempli el què és objectiu i reivindiqui el subjectiu. Dit d'una manera, potser molt esquemàtica, l'exili son les seves institucions, les obres realitzades pels refugiats i també la vida i les percepcions dels seus homes i les seves dones, tot allò entès en el context o contextos en els quals es dóna.

Així trobem que inclús a la història de l'elit s'ha oblidat moltes vegades que darrera de les obres hi ha persones que no són únicament generadores de coneixement. És a dir, la seva història no pot reduir-se a la de la seva obra. Devem encara a la memòria d'aquests creadors una història més integral que a més de l'obra reivindiqui la vida. Per exemple, s'han avaluat i exposat poc els alts costs personals que per a molts d'aquests individus —si no és que per a tots— va significar el desterrament.

D'altra banda, gairebé no fa falta dir que és necessari recuperar vides i obres dels altres refugiats, de la gent comú, de la majoria. Únicament en estudis que parteixin de la base de que l'exili era un grup humà heterogeni —en molts sentits— es podrà arribar a mostrar la diversitat dels desterraments i la riquesa humana i creativa que va envoltar aquesta emigració.

Afortunadament es compta amb materials que possibiliten nous punts de vista sobre el tema, entre els que destaquen els continguts en arxius. Estan pràcticament inexplorats els arxius generats per la comunitat refugiada, particularment els del *Comité Técnico de Ayuda a los Republicanos Españoles* (CTARE) —que era la representació del SERE *Servicio de Evacuación de Republicanos Españoles* a Mèxic— que es troba a la ciutat de Mèxic i el de la *Junta de Ayuda a los Republicanos Españoles* (JARE) que està a Madrid. Ambdós indispensables per a entendre la dinàmica de l'evacuació dels republicans a Mèxic i dels primers anys de vida en el desterrament. S'hauria de recorrer als documents del Ramo Presidentes de l'Archivo General de la Nación per a entendre millor la relació Mèxic-refugiats.

D'altra banda, el 1979 s'inicià a l'Instituto Nacional de Antropología e Historia un projecte d'història oral sobre els refugiats espanyols, mateix que es va concloure fa poc temps i que va recollir testimonis de cent vint exiliats. Un cop transcrites, les entrevistes aquestes signifiquen unes vint-i-vuit mil pàgines que recullen les experiències vitals d'homes i dones. Fins ara aquest projecte ha produït quatre llibres agrupats sota el títol de *Palabras de Exilio*, i ha contribuït a la redacció d'algunes tesis i articles. Aquestes veus que hem recollit constitueixen un material molt ric per a entendre com la Història, amb majúscula, incideix a les vides de les persones que a la vegada són els protagonistes de la mateixa. Aquestes veus també, en mostrar l'heterogeneïtat i les diferències, ens possibiliten d'entendre el fenomen de l'exili com un fenomen complex. Les notes

[8] Philippe Joutard, *Esas voces que nos llegan del pasado*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica, p. 26.

discordants que inevitablement s'escolten, posen de vegades en dubte veritats generalment acceptades sobre aquesta història, i, gairebé sempre, ofereixen facetes noves per a afegir a aquest políedre. Inevitablement, en fer-nos noves preguntes i comptar amb materials inexplorats, s'obre la porta per a reescriure la història de l'exili, el que no vol dir que es negui el que ja s'ha fet. Contràriament, la feina ja existent és una plataforma privilegiada que contribueix a l'avenç de la investigació. Segurament descobrirem també, la qual cosa és necessària i inevitable donada la perspectiva que ha proporcionat el pas del temps, que alguns plantejaments són, més que això, mites. I, segurament, per últim, descobrirem que ja no són necessaris; que aquesta afortunada trobada Espanya-Mèxic pot sotmetre's sense cap risc a una mirada crítica que posi al descobert tant els èxits com els fracassos, proximitats com desavinences, perquè més enllà dels mites i de la història "oficial", els homes i dones refugiats, cadascú des del lloc que li va tocar, féu honor al seu destí històric. Els mites poden i han d'esser reemplaçats, doncs, per una feina de reconstrucció i reinterpretació d'aquesta història. *

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Els signes d'interrogació i d'admiració

1. Fins als nostres dies, la llengua catalana ha mancat d'una normativa fixa sobre l'ús dels signes d'interrogació. Ja en les primeres èpoques de difusió de l'obra gramatical de Pompeu Fabra, tothom estava d'acord que el signe d'interrogació clou el període i que, pel que fa a l'inici, el signe invertit només es pot posar, si de cas, quan l'oració interrogativa és extremament llarga i no conté cap element gramatical suggeridor del seu valor interrogatiu.

2. Darrerament, hem vist estendre's una utilització sistemàtica de l'interrogant invertit, en oposició a allò que certament era un hàbit prou ben establert. Trobem, ara, periòdics i llibres on no hi ha cap frase interrogativa que no s'obri amb aquest signe de puntuació quasi sempre inútil, encara que sigui reduïda a un sol mot monosíl·lab. I, fins i tot, el mateix tractament reben, segurament pel gust del paral·lelisme, les frases exclamatives.

Així, un tema que fins ara mancava de normativa es troba, de fet, sota la força de la pressió de l'ús que en fa un cert sector editorial, diferent de l'ús observat tradicionalment en català, la qual cosa causa confusió.

3. La Secció Filològica ha analitzat l'ús dels signes d'interrogació i d'admiració en llengües d'estructura interrogativa o exclamativa semblant a la del català (italià, occità, portuguès) o diferent (francès, anglès, alemany, rus, hongarès), i ha comprovat que, amb l'excepció del castellà, és una pràctica universal l'ús exclusiu d'aquests signes al final.

D'acord amb aquesta pràctica, i tenint en compte que l'absència d'una normativa clara condueix a una situació confusionària, la Secció Filològica aconsella, amb finalitat simplificadora, d'usar els signes d'interrogació i d'admiració exclusivament al final de l'oració. *

Una mica d'història

JOAN POTAU I FARRE

PRIMERA PART

Serà una mica d'història la que contarem, però amb tot i el petita que serà, no deix de tenir el seu significat; un valor força estimable pels catalans exiliats a Mèxic.

No serà doncs la història de l'exili català per terres mexicanes però sí la d'una part d'aquest exili, de la part que fou acollida a l'escalf de les parets de l'Orfeó Català i que dedicà les seves hores de lleure a donar-li vida i a fer que l'Orfeó reprengués, de manera activa, la seva personalitat com representant a Mèxic de la Catalunya llunyana i enyorada.

No farem tampoc la història de les diverses Seccions de la Casa, que són les que feren que les activitats del nostre Orfeó s'estenguessin més enllà de l'àmbit de l'esfera catalana i arribessin a alts nivells de la vida mexicana, perquè no és aquesta la nostra finalitat. La nostra finalitat d'avui, la finalitat d'aquesta "una mica d'història", serà només fer un breu resum de la història de la *REVISTA ORFEÓ CATALÀ DE MÈXIC* que ara tu, amic lector, n'estàs fullejant el número 25 de la seva publicació.

El número que tens a les mans, el darrer que ha sortit, no creguis pas que ha arribat a la vida, a la vida de la teva llar, per art de màgia. Té la seva història, la seva petita història, però història tant mateix.

L'any 1962, concretament en el mes d'abril de 1962, aparegué el número u de la Revista mensual *Orfeó Català - Portantveu dels catalans de Mèxic* de la qual n'era director, segons consta en la mateixa, Joan Potau; secretari de redacció Guillem Gally i Grivé, administrador Amor Parera. La seva direcció i administració, carrer de Bolívar 31 - 2on. Mèxic, D.F. i la impremta on s'imprimia: *Impresora Galve, S.A.*, Callejón de San Antonio Abad 39, Mèxic D.F., éssent nomenats també, encara que no figuren en la revista, Joan Rossinyol, primer redactor i Gabriel Fradera, encarregat de la publicitat.

En l'editorial d'aquest primer número es diu que "Per fi s'ha reeixit, d'acord amb els desitjos de les Assemblees celebrades any darrera any, en poder disposar d'un portantveu que, tot i divulgant les activitats de l'Orfeó Català de Mèxic, servís per a unir, lligar, aglutinar els catalans residents a Mèxic". I sembla que, efectivament, es reeixí perquè, malgrat l'ensopegada que feu que es deixés de publicar de l'any 1974 a 1985, independenment del retard en la publicació d'alguns dels seus números, l'èxit assolit fins al número actual, el 25 de la seva Segona Època, n'és una prova fefaent.

El Consell Directiu de l'Orfeó que decidí la publicació de la revista, estava integrat per: *president*, Joan Rovira; *vice-president*, Guillem Gally Grivé; *secretari*, Francesc Salvat; *vice-secretari*, Joaquim Lluhí; *tresorer*, Sebastià Ortiz; *comptador*, Francesc Pino; *bibliotecari*, Pere Esteve; *vocals*, Antoni Eroles, Domènech Font, Amor Parera, Demòfil Franco, i Jaume Senyal.

La revista s'enviava, i s'envia ara, gratuïtament, a tots els socis de l'Orfeó. També a totes les agrupacions catalanes de fora de Catalunya de les quals es coneixia la seva existència i a les de dins de Catalunya quan les possibilitats ho permetien. Actualment, i des de la restauració de la Generalitat de Catalunya, s'envia a la Presidència del Govern i a totes les seves dependències que s'han manifestat interessades en rebre-la.

En els números 1 i 2, la portada fou d'un sol color amb l'escut de l'Orfeó en la part alta, a l'esquerra, i la llegenda, en la seva part baixa: *Orfeó Català - Portantveu dels catalans de Mèxic.* En el número 3, la portada va il·lustrada ja amb la reproducció d'una aquarel·la, i, a partir d'aquest número, sempre, la portada era il·lustrada amb la reproducció de la figura d'alguna personalitat destacada a la política catalana, de la literatura, de la música o reproduint algun fet històric bàsic en la vida de la nostra terra o programes de les diverses activitats i actuacions de la Massa Coral del nostre Orfeó amb el seu Esbart Dansaire o paisatges i edificis representatius de les contrades i de les Institucions catalanes.

Hem de fer constar de manera ben clara i emotiva a a vegada, que sempre es comptà amb la col·laboració espontània de les personalitats més destacades de l'exili català, el mateix de les que residien a Mèxic com de les que residien a Europa o a Amèrica i, quan es podia, de les que s'havien quedat a Catalunya englotides per l'àmplia presó que era la totalitat de la terra catalana, tocant els temes més diversos. També es comptà sempre amb la cooperació del nucli d'anunciants, que mai no defalliren, i que pregonaven amb orgull que, els seus productes o les seves activitats o els seus serveis, eren anunciats en les pàgines d'*Orfeó Català- Portantveu dels catalans de Mèxic* sense al·ludir tan sols si la seva publicitat era o no eficaç.

El contingut de la revista era per tant d'allò més variat però sempre alenat per l'esperit de Pàtria que a tots els exiliats tenia estretament lligats amb l'enyorança i ansiejat retorn. Retorn que, lamentablement, molts, malauradament molts, no pogueren realitzar perquè el Destí implacable feu que la generosa terra mexicana guardés per sempre més les seves despulles.

S'iniciaren unes relacions força interessants amb personalitats de l'Alguer que s'enorgullien dels seus avantpassats catalans i s'empenaven en conservar, fins on ells podien, tot el que respirava catalanitat. I els Jocs Florals de la Llengua Catalana que s'anaven celebrant, a partir de 1941, els primers a Amèrica, Buenos Aires, i després entre Amèrica i Europa, trobaren sempre en les pàgines de la revista, a partir del seu primer número l'acollida que mereixien.

La revista, fins el número 20, es publicà mensual-

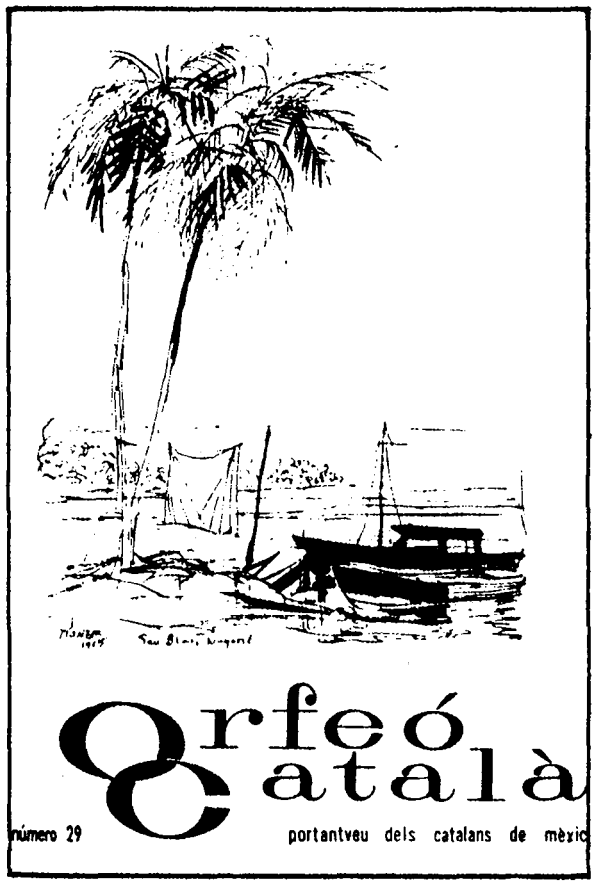

ment, llevat del número 19, que comprenia els mesos d'octubre i novembre. A partir del número 20, sortí cada dos mesos, llevat també d'una altra excepció, la del mes de setembre de 1964 que comprenia, únicament, aquest mes.

En el número 28 (juliol de 1965) figuren com director Joan Potau i com administrador Amor Parera. I en el número 29, la impressora és *La Esfera, S.A.* del carrer J. Joaquín Arriaga 71 de Mèxic, D.F. en comptes de la *Impresora Galve, S.A.* que fins ara s'havia fet càrrec de la seva publicació. Ni en el número 28 ni en el 29, s'hi veu ja com secretari de redacció Guillem Gally que, per raons personals i excés de treball es veié obligat a presentar la renúncia com secretari de redacció.

A partir d'aquest número, el 29, la revista passa per uns moments difícils i trontolla la seva publicació. I en el número 29, que surt en el mes d'octubre de 1965, el Consell Directiu de l'Orfeó dóna compte de la dimissió del company Guillem Gally fent constar el seu agraïment per la dedicació i l'interès en la compaginació i tiratge del *Portantveu dels catalans de*

Mèxic mentre ell en tingué cura, lamentant que l'excés de treball que pesa damunt d'ell l'impossibiliti de seguir com a secretari de redacció de la revista i de tenir cura de la seva publicació. I per tal de que la revista segueixi amb vida, informa als lectors que s'ha nomenat un nou cos de redacció que està integrat pels companys: Joan Potau, director; Agustí Cabruja, redactor en cap; Francesc Salvat, secretari de relacions; Sebastià Ortiz, secretari de redacció; Daniel Boldó, compaginador i Amor Parera, administrador.

Malgrat el nomenament del nou cos de redacció anunciat en el número 29, les dificultats segueixen i la publicació de la revista topa amb més dificultats que l'obliguen a canviar d'impressor i del número 30 (març de 1966) al número 37 (octubre de 1968) passa de *Daniel Boldó, Impresor* de Tlalpan 1104 - A, a la impressora *La Esfera, S.A.* per segona vegada, i a *Ediciones e Impresiones Rodas* del carrer Comonfort 58 - 5, Mèxic, D. F. on es tirà ja el número 37 (octubre de 1968).

Els esforços no són prou i no es pot normalitzar la publicació de la revista. I el número 38 surt en el mes d'abril de 1969 amb un nou cos de redacció compost per: director, Ricard Altaba; secretari, Sebastià Ortiz; redactor en cap, Agustí Cabruja; administrador, Ramon Massana; amb un consell assessor format per Joan Potau, Manuel Alcàntara i Maria Dolors Altaba, figurant com redactors: Pau Ruiz, Francesc Ferrer i Marian Roca, i així fins al número 41 (novembre de 1970).

Però com que les dificultats segueixen i els problemes no s'acaben, la revista surt ara cada quan pot, raó per la qual el Consell Directiu de l'Orfeó decideix fer una innovació en el cos de redacció i en el número 42 (maig de 1971) s'hi llegeix: editor i direcció, Institut Català de Cultura; redactor en cap, Agustí Cabruja; redactors, Antoni Dot Arxer, Cèsar Pi-Sunyer, Manuel Alcàntara i Gusart, Joan Potau, Ricard Altaba, Ramon Palazon, Fidel Miró, Marian Roca i Pau Ruiz; secretari, Sebastià Ortiz i administrador, Ramon Massana; impressora, *Ediciones e Impresiones Rodas*, Comonfort 58 - 5, Mèxic, D.F.

Fins el número 46 (juny de 1972) segueix el mateix cos de redacció i en el número 47 (octubre de 1972), per defunció d'Antoni Dot-Arxer no s'hi veu el seu nom en la llista de redactors, figurant com administrador, en el lloc de Ramon Massana, Antoni Ollé i Ollé. I així, sense cap més variació, s'arriba al número 51 (març de 1974) que és el que tanca la publicació de la revista *Orfeó Català - Portantveu dels catalans de Mèxic*.

Com veieu, la vida de la revista *Orfeó Català - Portantveu dels catalans de Mèxic*, fou accidentada i plena de perills. Del mes d'abril de 1962 al mes de març de 1974 es publicaren 51 números i al quedar suspesa la publicació, malgrat el retard en la sortida d'alguns dels seus números, fou una dolorosa clatellada als socis de l'Orfeó que, entre altres, eren els que rebien la revista, lamentant el no haver pogut vèncer les dificultats que, com s'ha vist, l'arrossegaven a la seva desaparició. Es parlà de seguir-la publicant, de continuar-la, però les dificultats i els obstacles a vèncer de cada vegada semblaven agegantar-se més i més anul·lant qualsevol esforç per mantenir-la viva. I com que les circumstàncies són sempre les que manen, les que s'imposen, foren aquestes circumstàncies les que feren que el número 51 fos, per vergonya de tots els catalans de Mèxic, el que digué, sense dir-ho en paraules, Adéu! als lectors de la revista, tancant una època que, amb tot i els trencacolls que anaven sorgint, i així com anaven sorgint s'anaven vencent, fou profitosa i enyorada pels catalans que, lluny de la Pàtria, seguien aferrats a les nostres coses.

I sense revista passaren mesos i anys. El record però d'aquella primera revista que tan bona acollida tingué en les llars catalanes on arribava normalment, és a dir, sempre que sortia, seguia viu i de cada any, en cada nou Consell Directiu de l'Orfeó, es parlava de la revista i de la necessitat de tenir un portantveu que, com l'anterior, reflectís la vida de la casa dels catalans de Mèxic i establís un contacte directe entre l'Orfeó i els seus socis, amics i simpatitzants. [*Seguirà*]*

REMEMBRANÇA

València en la integració de Catalunya

JOAN FUSTER
La Nostra Revista, Núm. 54 juny 1950

Llegint alguns articles publicats darrerament a les revistes catalanes de l'exili, em preguntava si no haurà arribat ja l'hora del pessimisme. Sembla, en efecte, que es desvetlla en molts esperits una certa inquietud revisionista, una preocupació desconfiada sobre el destí del catalanisme. I m'apresse a dir-vos que això, el pessimisme, és una de les poques coses que poden induir-nos a ésser optimistes, ara. Vegeu. No el descoratjament, però sí una mica de desil·lusió, hi ha en el fons d'aquella actitud: la desil·lusió, al capdavall, suposa major vidència, haver descobert, per fi, una cara, una altra cara de la realitat, abans entelada, negligida o deformada. La guerra del 36, i el que l'ha substituïda, han posat en crisi —en canvi— una pila d'idees, de conductes, de passions: hi ha posat, concretament, el catalanisme, que és alhora idea, conducta i passió. I sort que ha estat així! Aquests anys de silenci, si hom aconsegueix defugir la fàcil, la fràgil inclinació a l'enyorança, la recaiguda en l'Elegia, poden convertir-se en avinentesa d'exercicis espirituals: disciplina i deixuplina, escola de propòsits, de preparació, de reparacions. És el moment de tornar a veure en el catalanisme, més que no pas una política —això que a la península ibèrica sol anomenar-se política—, una moral: vull dir, un esforç i no un escàndol, una creixença total i no solament uns guanys sobre el paper, una ambició de plenitud definitiva i no aquell dispersar-se pels camins enlluernadors. Definiu el pessimisme com a tensa gana de rectificar, i encertareu. Fet i fet el balanç del mig segle que estem salvant, no ens convida, o millor: no ens empeny a les rectificacions?

Que cadascú hi conteste a la seua manera. Jo he pensat moltes vegades —i aquest és un dels casos que poden adduir-se— en la bella lliçó que seria, per exemple, un testimoniatge valencià. Una veu valenciana que s'alçàs a judicar el catalanisme de la preguerra, almenys en un dels seus aspectes. El simple fet que aquesta veu existesca o puga existir —les paraules meues en són una prova— hauria de bastar com a punt de meditació. Significa, si més no, que en l'expedient d'aquell catalanisme anem a consignar una acusació desoladora: la seua incompletud nacional, la seua insuficiència. Clar és que l'acusació ha de fer-se, també, en sentit contrari: els valencians tampoc no estem nets de culpa. Però açò és una altra història que avui no vull contar. La maduresa del nostre recobrament nacional exigia una consciència perfecta dels seus objectius i la gravitació incessant d'aquests objectius sobre totes les seues empreses i totes les seues realitzacions. Mirant cap a València, mirant cap a Mallorca, mirant cap a les terres de la Catalunya sotmesa a França: pot assegurar-se que el catalanisme haja anat més enllà de la retòrica, de les declaracions ocasionals, dels gestos que no comprometen? Els objectius apareixen boirosos, i llur presència en empreses i realitzacions, migrada. Repasseu els textos clàssics del catalanisme doctrinal: quan de regionalista esdevé nacionalista, hi trobem sí, que el concepte de Catalunya va arrodonint-se, va supe-

rant els límits i les confusions en què el deixà la Decadència, i Mallorca, el País Valencià i el Rosselló hi són inclosos. Però us adonareu de seguida que ho són per pura fórmula, per imperatiu dialèctic, o potser amb un secret, desesperat convenciment de la ineficàcia de la inclusió. Catalunya, la Gran Catalunya, era un somni, i com a somni feia bé en determinades circumstàncies i calia prescindir-ne en altres.

Les conseqüències —mediates— d'aquesta inconseqüència, per al mateix catalanisme, han estat doloroses, baldament la majoria dels catalanistes no hagen sabut sentir-les: insensibilitat que ens posa en guàrdia front a ells. Les immediates constitueixen una llarga sèrie d'absurds angoixadors. N'hi ha prou amb fullejar una Història de Catalunya, amb consultar els programes polítics de qualsevol tendència. La història de València no era història de Catalunya més que marginalment: tema d'apèndix. València no existia, així: no existia, per als programes d'acció política. Hom especulava sobre les característiques nacionals de Catalunya, i els valencians no ens hi reconeixíem. Quan vegeu un recull de folklore català, no cuideu de trobar-hi el de la regió valenciana. I qui diu València, diu Mallorca o el Rosselló. Només en literatura s'ens admet en pla d'igualtat: als mallorquins, per Llull i pels moderns magnífics; als valencians, per la nostra excelsa aportació clàssica. Quant a la llengua, si no hagués estat pel preciós instint nacional de Pompeu Fabra —tot i les concessions que li calgué fer al *normalisme* barceloní—, mallorquins i valencians viuríem en l'alcoverisme més desballestat. I açò s'ha de qualificar com acabe de fer-ho: d'insuficiència, d'incompletud. Altrament, el catalanisme, que a la Catalunya estricta tenia vigor i mitjans, no procurà que en participàssem. Tot va reduir-se a aquella "càlida buidor", de què parlà una vegada Nicolau d'Olwer: pirotècnia de tòpics, discursos i escrits inoperants.

El catalanisme ha arrossegat durant força temps els seus orígens romàntics: no ha assolit alliberar-se'n del tot. La idea de nació, que forma el seu nucli, ha variat: ha estat naturalista o culturalista; però el sentiment nacional que restaurava duia, mal extingits, elements historicistes. I la història és, no ho dubteu, un cove pintoresc d'on una persona relativament enginyosa pot traure arguments en defensa d'allò que li plaga: els valencians, en particular, l'han aprofitada per combatre l'*absorció*, l'*assimilisme* del moviment catalanitzador a penes insinuat; i els catalanistes, en política, han respectat les nostres pruïges particularistes. Heus ací que València ha tingut una organització estatal i té un nom —i això és història— distints dels de Catalunya. Prendre seriosament aquestes consideracions fou tant com aixecar una barrera a l'expansió del catalanisme, tallar la seua reeixida al País Valencià. D'una banda, doncs el particularisme dels valencians; de l'altra la miòpia, el particularisme —també; és el mot escaient— dels catalanistes del Principat. A uns i altres mancà la comprensió i la voluntat de la urgent unitat de Catalunya en el grau radical que demanava la conjuntura política.

Mentre el problema de València no serà considerat pels catalans estrictes com un problema llur, i com un problema rigorosament nacional —des dels punts de mira econòmic, polític i cultural—, el catalanisme no deixarà d'ésser un moviment fracassat en potència. Potser siga aquesta una afirmació massa absoluta. Tanmateix la situació actual del País Valencià i l'experiència —lamentable— de la seua Renaixença mostren les dimensions possibles de la fallida. Gràcies a Déu, sempre hi ha hagut —i avui els hi ha més que mai— a València propugnadors del *fet antidiferencial* —ampre aquesta expressió, tan aguda, al filòleg Moll— entre ella, Mallorca i el Principat; però el procés de castellanització, que ací no conegué cap atur, s'accelera en els darrers temps a un ritme espantós. Perllongar el desinterès del catalanisme per València equivaldria a convertir en irreparable una desgràcia essencial —i no escric *essencial* per amena afició a l'adjectiu—. Si els intents que hi fem els escassos catalanistes valencians no troben al Principat més que un ressò platònic, de cortesa simpatia, la reintegració nacional de Catalunya seguirà frustrada, seguirà frustrant-se cada dia. Sense remei. I tinguem en compte que no es tracta únicament de la pèrdua material, tremenda d'un territori i d'uns milers de connacionals que es desnacionalitzen. Hi ha, a més, en perill, quelcom que afecta al Cos místic de la Pàtria: una fina tradició, una deu de possibilitats, el matís jocund i elegant de la cultura catalana.

València, maig 1950

LA PAELLA PEL MÀNEC

Un lloc inoblidable a la Torre del Remei

LUÍS MARCET

És just que diguem que Andorra, després de la total integració d'Espanya al Mercat Comú, ha deixat d'ésser la meca de les compres i es veu més visitada ara per les seves estacions d'esquí quan n'és temporada i quan la neu és benèvola.

Vaig recordar la invitació que des de temps enrera m'havia fet Josep M. Boix, de Martinet de Cerdanya, per a conèixer el seu nou petit paradís, admès desseguida en els Relais et Chateaux. Es troba al Camí Reial 17463 de Bolvir de Cerdanya a Girona, molt aprop de Puigcerdà i als contraforts dels Pirineus, a un pas de la Seu d'Urgell, o sigui d'Andorra, i es diu Torre del Remei.

És una mansió que fou la clàssica torre d'estiueig d'algun milionari fabricant tèxtil de començaments de segle que la tenia per a passar un estiu fresc i potser l'aprofità en alguna temporada d'hivern per a esquiar a la propera Andorra.

Rodejada d'un espectacular jardí, constituïa un món apart dels milers d'obrers que treballaven per a ell, en condicions segurament bastant deplorables, encara que no tant com els vilatans de la mina del gris poble Drineffy que magistralment descriu Cronin a *La ciutadella*.

Davant de la façana, cinc sequoies gegantines de cinc centúries, nounades si les comparem amb les de Sausalito, a San Francisco, però ens impressionen en un lloc tan llunyà del seu habitat.

Les habitacions són d'un bon gust que supera sens dubte l'anglosaxó, i amb detalls modernistes, a l'ensems dels mobles dissenyats ex professo per Busquets, que li donen al lloc i al restaurant un encant que, a més del seu valor intrínsec, ha de dir-se que ens el trobem a unes quantes hores de camí de la ciutat de Barcelona.

Vaig fer, doncs, camí vers el meu destí. La distància ara s'escurça força mercès a un túnel de quasi tres quilòmetres que travessa la serra del Cadí i que apropa aquest paradís a quasi dues hores de la ciutat.

Havia reservat l'habitació màster. Coneixedor dels refinaments dels millors hotels del món, vaig quedar impressionat per la subtil i esplèndida elegància de la seva suite.

Josep M. Boix m'invità una ampolla de Cristal per a què la fruís i vàrem passar al menjador. El meu hoste, un dels cuiners de més sensibilitat i projecció de la península, malgrat el seu aparent retir —no sé quantes vegades ha estat invitat a preparar els dinars oficials dels reis d'Espanya per a visites reials, i no diguem els banquets que ha realitzat a la Generalitat—, ens va rebre amb el seu tímid somriure i amb aquell aire benedictí que en ell és com una aurèola d'excelsitud gastronòmica. El foie gras que preparà fou el millor que jo hagi tastat en anys.

La cuixa de cabrit es sentia acaramelada i es desfeia a la més petita pressió de la forquilla, portant-nos les aromes agrestes de la seva alimentació i la suau preparació que a penes necessità.

Fou un menjar de sibarites, fet per un que sent i estima la seva professió.

Prenguérem el cafè i un vell bas-armagnac a la terrassa, sense ganes de fer més plans.

Al fosquejar, després d'una migdiada agradívola, acaronat per uns llençols amb més dits que Desdèmona, amb prou dificultats, vaig sortir a donar un tomb per la civilització. Per la Sodoma i Gomorra d'Andorra que no hauria ruboritzat ni a un adolescent...*

LA CUINA DE LA LLIBERTAT

costa vasca

LOUISIANA 16 COL. NAPOLES
(ENTRE FILADELFIA I MONTANA) AL COSTAT DEL
POLIFORUM SIQUEIROS. TELS. 687.4025
523.0120 FAX. 687.4123 OBRIM DIJOUS,
DIVENDRES I DISSABTE AL VESPRE.

Restaurant

ELDORADO
PETIT

Rbla. Vidal, 23
Tels. (972) 32 10 29
32 18 18
Sant Feliu de Guixols

Dolors Monserdà, 51
Tels. (93) 204 51 53
204 55 06
08017 Barcelona

DR. RAFAEL VIDAL ANGLÈS

cirurgià dentista

telèfon 523 6018
horari de 10 a 1 i de 4 a 8 clave pin 530 2054
servei de contestador automàtic radio 227 7979

INSURGENTES SUR 682-305
DEL VALLE
02030 MÈXIC, D.F.

Margarita Tarragona d'Oliveres

Doctora en Psicologia

Psicoteràpia familiar, de parella i individual

Plantejament centrat en solucions

Telèfon: 280 17 95

VIVES
1968

1993
Vives Molins

ANDORRA

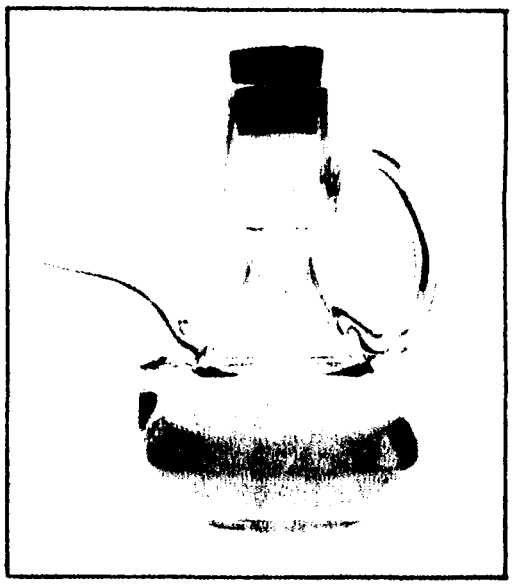

Les especialitats més exquisides de la cuina catalana a Mèxic.

MESON DEL CID

Humboldt 61 Mèxic 1. D.F.
Tels.·521.1940 521.1661 512.7629

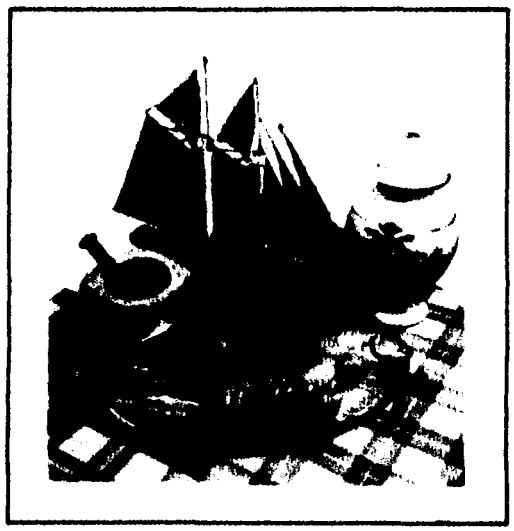

DISSABTES AL VESPRE SOPARS MEDIEVALS

OFFSET ENCUADERNACION IMPRENTA

LA ANTORCHA, S.A. DE C.V.

TLAXCOAQUE No. 8, 06090 MEXICO, D.F.

588-51-72 (FAX) *588-49-37*

CAJAS PLEGADIZAS. ETIQUETAS. CATALOGOS. FOLLETOS. MENUS. LITERATURAS. ESTAMPADO A CALOR. REMISIONES. FACTURAS (AUTORIZACION SHCP)

LA TORNA DESDE 1941

JAUME SERRA PUCHE AL NOSTRE ESTATGE SOCIAL

El dia 1 de setembre d'enguany el nostre Casal fou honrat amb la presència del Dr. Jaume Serra Puche, Secretari de Comerç i Foment Industrial del govern de Mèxic.

En Jaume Serra Puche, home jove d'una quarantena d'anys, d'una trajectòria brillant com a principal negociador del TLC (Tractat de Lliure Comerç entre Canadà, els Estats Units d'Amèrica i Mèxic) per part de Mèxic i que, per altra banda, té profundes arrels genealògiques a Catalunya com en són testimoni els seus cognoms, visità la nostra biblioteca tot i aprofitant l'aperitiu de rigor per constatar que en ella teníem les obres del seu avi patern en Jaume Serra-Húnter qui fou rector de la Universitat de Barcelona. Després signà un pensament molt adient al lloc, al temps i a la companyia d'altres visitants distingits que engalanen les pàgines del Llibre d'Honor de la nostra entitat.

Acompanyat per la nostra Directiva, pels ex-presidents del Casal i per un grup selecte d'homes d'empresa catalans, socis tots de la nostra casa, tingué lloc un dinar en el Saló Íntim de l'Orfeó Català de Mèxic.

En Bartomeu Costa-Amic, president de l'Orfeó, i en Manuel R. Gaya, organitzador feliç de l'acte, donaren la benvinguda al convidat i feren les presentacions del cas.

La llista era impressionant. El total d'una trentena de persones incloïa representants de les indústries de la construcció, de la petroquímica, de les alimentàries; de les assegurances i la banca; del comerç i la gastronomia; de la indústria editorial, les professions lliures i l'ensenyança; i del Club d'Empresaris Catalans. Homes, empreses i organismes tots de primera magnitud, fent testimoni de la labor extraordinària dels catalans a Mèxic.

El president de l'Orfeó Català de Mèxic, Bartomeu Costa-Amic dóna la benvinguda a Jaume Serra Puche. A la fotografia, apareixen també Manuel Gaya i Rodolf Santamaria.

El Dr. Serra Puche ens feu una projecció a futur del TLC que resultà ésser d'una claredat i, dos mesos i mig després, d'una gran certesa i exactitud exemplars. Poques són les vegades en que les paraules d'una gran personalitat d'aquesta rellevància són dites amb una tal combinació de dignitat, gràcia i simpatia.

Felicitem i remerciem al nostre convidat per la seva intervenció però també perquè les respostes a les preguntes que alguns dels presents feren, semblaren tenir les dosis equilibrades d'optimisme i de precaució realista que un home d'acció amb sentit de responsabilitat pública ha d'exercir.

Després de la formalitat del tema central de l'acte, la conversa es generalitzà i sorgiren records, anècdotes i l'humor que comporta un bon àpat.

Finalment acomiadàrem al Dr. Serra Puche amb l'esperança d'una pròxima reunió i li férem lliurament d'un exemplar del *Diccionari del Catalans d'Amèrica* que acaba d'editar la Generalitat de Catalunya.

En resum, fou un acte d'una brillantor extraordinària que a tots ens enorgulleix.*

L'AMAGAMENT DE CATALUNYA

Resum del discurs pronunciat l'onze de setembre de 1993 a la seu de l'Orfeó Català de Mèxic

Ser català és un embolic. Des de ben petits, aquells que neixem al si d'una família catalana aprenem que no som ben bé com tothom. Tenim, sí, una llengua pròpia, formosa i funcional, com tothom. Tenim, al capdavall, allò que se'n diu una personalitat contundent. El que no tenim, ai las!, és una pàtria amb tots els ets i uts, com la tenen els altres, o, si més no, bona part dels altres.

Catalunya és, evidentment. Catalunya és un territori concret, una trentena llarga de milers de quilòmetres quadrats a cavall del Pirineu, a un dels més bells racons de la Mediterrània. Catalunya és mitja dotzena de milers d'homes i dones, que s'afirmen i es reconeixen com a catalans i la majoria dels quals viuen en aquell territori. Catalunya és aquesta maltractada i tanmateix florida parla. Catalunya és un capteniment, una manera de ser, del seny a la rauxa, de l'angúnia a la gresca, de l'esporuguiment a la heroïcitat. Catalunya són mil anys, diuen, de fer, desfer i voler fer.

Catalunya no és, però, en canvi i malgrat tot això, un país establert, estructurat, reconegut com a tal pels de dins i els de fora. La nostra nació està sotmesa. Ocupada militarment, explotada econòmicament i colonitzada socialment.

No som pas l'única nació en aquestes circumstàncies, certament. Sí constituïm, però, un fet insòlit. Gran part de les altres nacions captives del món són països més febles, més petits, amb una personalitat nacional menys definida i viva que la nostra. I quan no és així, el moviment d'alliberament nacional pren una amplada com a Catalunya no n'hi ha hagut mai. Penso en el delit i l'enveja amb que els nostres patriotes de començament de segle devien seguir les lluites aferrissades i decidides dels polonesos i dels irlandesos, diguem, per llur llibertat. El que Catalunya no hagi assolit, a la fi del segle XX, la seva emancipació, és un fet enigmàtic que els estudiosos no acaben d'entendre.

Als forasters assabentats els sorpren i als catalans ens desmoralitza, ens complica la vida, individualment i col·lectiva. Es difícil no ser pas com els altres, és una condició incòmoda.

Hi ha qui vol resoldre-ho fent creure, i fent-s'ho creure, sobretot, que els catalans som espanyols. Trista solució. Perquè al cap i a la fi hauran de reconèixer que si ho fóssim, seríem una mena d'espanyols estranys, de segona, que, un altre cop, no seríem com els altres, seríem allò que, eufemísticament en diuen una "minoria". I, al capdamunt serà una solució força més incòmoda que el problema que es pretén resoldre.

Hi ha en algun lloc de la nostra història, del nostre inconscient col·lectiu, una confusió. I un símptoma d'aquesta confusió és l'amagament del nom de Catalunya. Quan sento parlar, tant els catalans de Casa Nostra, com els d'ací, m'adono que són molt poques les ocasions en que es refereixen a Catalunya pel seu nom: "Me'n vaig a Torredembarra", "a Barcelona hi ha un programa a la televisió....", "hem tornat de Girona..." No faltarà el que digui, com aquell qui no diu res, "A Espanya està fotent un fred que pela". La cosa és no dir Catalunya. Fixeu-vos-hi.

Aquesta ocultació del nom del nostre país, del nostre ésser comú, no és pas nova, ni limitada, ni innòqua. L'hem arrossegada des de sempre. Els Comtes de Barcelona, eren Reis d'Aragó o de València, però no pas Reis de Catalunya. Catalunya mai no tingué personalitat estatal. D'ací aquesta història del Regne d'Aragó i la falòrnia de que suposadament en feiem part. L'onze de setembre del 1714, ara fa exactament 279 anys la senyera que feia voleiar Rafael de Casanova no era pas la quadribarrada. A la literatura és fàcil trobar referències a allò que és català, o als catalans. La noció de Països Catalans, no fa, malhauradament, sinó renovar i reafirmar aquesta ocultació. Dir President de la Generalitat en realitat en contes de President de Catalunya, no cal que us ho digui, va en el mateix sentit.

No és pas aquest l'embolic del que he parlat al començament. No és res més, ja ho he dit, que un dels seus símptomes, de les seves manifestacions, però potser serà un bon fil d'Ariadna per poder ajudar a desfer-lo, aquest embolic que no ens deixa acabar de ser nosaltres mateixos, i, és clar, que no ens deixa ser lliures i complerts.

La nostra condició d'emigrants, o de fills d'emigrants (els fills i els néts i els besnéts d'emigrants catalans, també són, sovint, malgrat ells mateixos, emigrants) potser ens permet de veure algunes coses més clares que no els nostres compatriotes que romanen a Catalunya. I potser aquesta n'és una d'elles. El nom de Catalunya és més important per nosaltres que no pas per a ells. La presència de Catalunya, ací, depèn del seu nom. Allò que no té nom no existeix.

I potser caldria que assumíssim aquest fet com una responsabilitat. Responsabilitat envers el futur de Catalunya. Potser depèn amb bona mesura de nosaltres els emigrants de que les coses, demà, estiguin més clares i el nostre alliberament definitiu més proper. El que un dia no pas massa llunyà, els nostres fills puguin commemorar una victòria i no una desfeta, com ho fem nosaltres avui ací. Recuperem el nom de la nostra pàtria i lleguem-lo sencer i definitiu als nous homes i dones de Catalunya. Potser, qui sap, la resta vindrà sola. Acabo amb el gran poeta Martí i Pol: "De res ens serveix l'enyor o la complanta. Cridem ben fort qui som i que tothom ho entengui. Tot està per fer i tot és possible."

MARCEL·LÍ PERELLÓ I VALLS

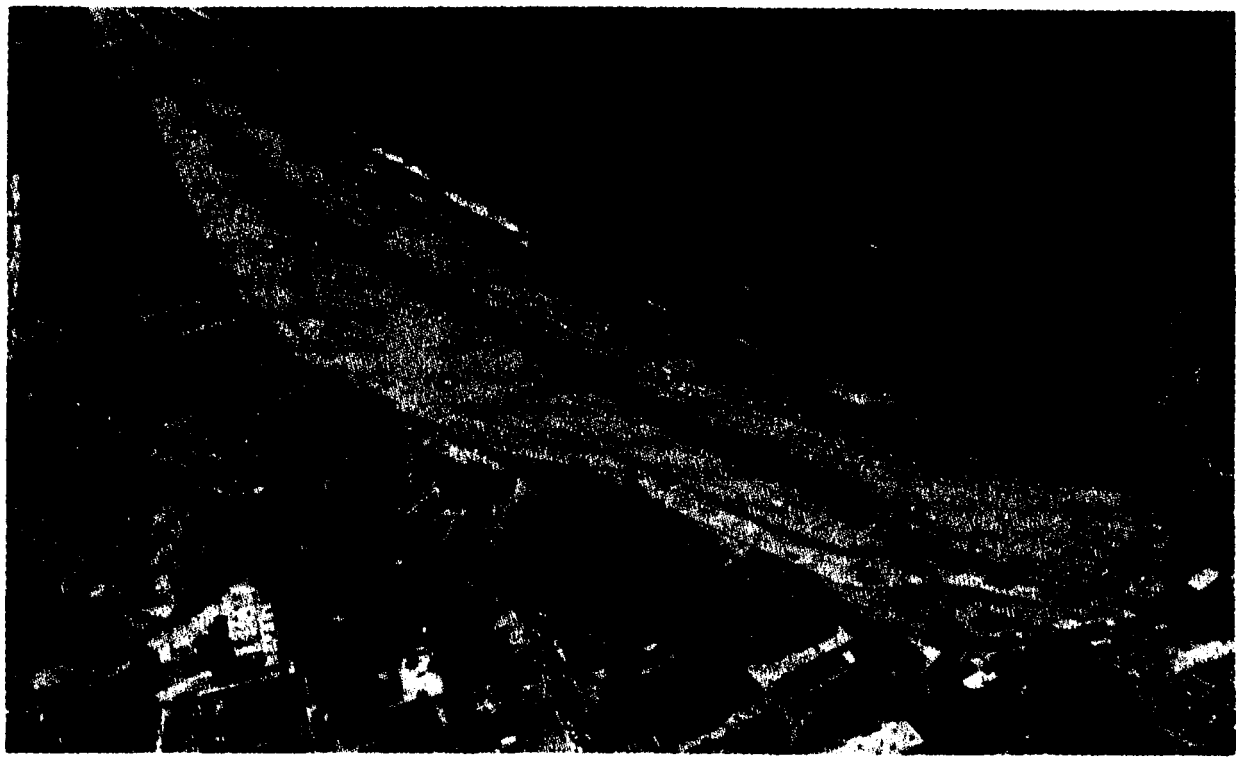

La senyera a la platja de Torredenbarra.

LA UNIVERSIDAD Nacional Autónoma de México i les universitats de Barcelona, Autònoma de Barcelona (Bellaterra) i Politècnica de Catalunya, així com el Departament d'Universitats i Recerca de la Generalitat de Catalunya han firmat conjuntament un conveni de col·laboració acadèmica per a donar suport a projectes de recerca i intercanvi de professors i estudiants.

L'ACADEMIA MEXICANA de la Història, el proppassat 3 d'agost, va rebre com a acadèmic numerari al doctor Josep Maria Murià, president del Colegio de Jalisco i del Consell de Cronistes de Guadalajara (Mèxic), que en el seu discurs d'ingrés parlà del centralisme en la investigació al nostre país de residència i de la importància de la descentralització.

LA VANGUARDIA del 27 de juliol destacava la figura de Jaime Serra Puche com el gran promotor del creixent intercanvi comercial hispano-mexicà, i recordava els seus antecedents: "De casta le venía a este hijo y nieto de intelectuales en el camino del exilio", diu a l'article esmentat firmat per Jaime Arias, recordant a Jaume Serra i Húnter, ex rector de la Universitat de Barcelona i conseller de cultura de la Generalitat durant la República, i al doctor José Puche, igualment universitari distingit a ambdós països.

PER ALTRA BANDA, Avià va estrenar el mateix mes de juliol, coincidint amb les festes del Segar i del Batre, un bust obra de l'artista baganès Josep Companyó del propi Jaume Serra i Húnter, qui va estar molt vinculat a la localitat berguedana.

FREDERIC AMAT exposa al Museu Rufino Tamayo de la ciutat de Mèxic des del 20 d'octubre proppassat *Quatre paisatges de fons*, en un acte promogut pel Instituto Nacional de Bellas Artes i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. A la portada d'aquest número reproduïm un dibuix que fa part d'aquesta exposició.

JORDI BOLDÓ inaugurà el passat mes d'octubre, a la Galeria Pecanins, la

seva exposició de pintura *Revelaciones profanas*, de qui diu Jorge Juanes: "Existeix una manera de suscitar la sensació: la lírica del color. Un color que participa de la mesura, i invita a la mirada a ésser còmplice del silenci."

JOAQUIM TORRES UBACH va obtenir el Premi de la Flor Natural del Primer Certamen Literari (Primers petits Jocs Florals de la Diàspora Catalana) amb el seu recull de poemes *Clam d'amor i terra*. Aquest certamen fou organitzat pel Center for Catalan Studies del departament de llengües i literatures modernes de The Catholic University of America de la ciutat de Washington, D.C., i la Fundació Paulí Bellet. El premi li fou lliurat el passat 17 d'octubre. En aquest número redropuïm una part del recull.

A LA GALERIA del Centro Cultural "La Casita" de la ciutat de Mèxic, Eduardo Lozano Vistuer va inaugurar el 5 de novembre una mostra de la seva obra gràfica titolada *La emoción y el recuerdo*.

MARTI SOLER I VINYES, director de la revista *Orfeó Català* i col·laborador des de la seva fundació de l'editorial Siglo XXI, ha estat nomenat president del jurat del Premi d'Edició Universitària Arnaldo Orfila Reynal, que la Universitat de Guadalajara concedirà any rera any dintre de la fira del llibre internacional de Guadalajara com un homenatge perenne a l'editor argentí que fou director del Fondo de Cultura Económica i fundador de l'editorial Siglo XXI.

BARTOMEU COSTA-AMIC, editor i president de l'Orfeó Català de Mèxic, seguint la seva tasca catalana i catalanista, ha editat a Mèxic les *34 regles per a escriure correctament la llengua catalana*, de R. Folch i Capdevila, per a repartir-la entre els infants catalans de la nostra comunitat. Qui desitji aquest opuscle pot dirigir-se a les oficines del nostre estatge social (Marsella 45).

TORREDEMBARRA, als darrers dies d'agost, entrà al llibre de rècords de Guinness amb la senyera més gran del món. La nostra senyera feia 850 metres de llargada per 8 d'amplada i va ésser conduïda per un estol de tres-cents infants.

HOMENATGE A ANTONI VILALTA I VIDAL

"Antoni Vilalta i Vidal distingeix la judicatura mexicana del segle 20è amb la seva obra destacada, així com pels seus actes exemplars", digué el coordinador d'Humanitats de la Universidad Nacional Autónoma de México, llicenciat Mario Melgar Adalid, a l'Aula Magna de la facultad de Dret, durant l'acte de presentació del llibre editat per la pròpia universitat que conté dos assaigs de l'advocat català: *La individualización de la ley civil* y *La premeditación como circunstancia atenuante*, precedits per pròlegs de Ramon Xirau i d'Ignacio Morelos Zaragoza. Melgar Adalid afegí: "Antoni Vilalta fa part d'aquella plèiade d'intel·lectuals progressistes i professors que acreixeren el saber nacional i li donaren certa fesomia al nostre país, que amb ells perfila ja la seva identitat i personalitat." També va assenyalar que Antoni Vilalta i Vidal fou alcalde de Barcelona en diversos períodes, fundador del partit Esquerra Republicana i president, a l'Ajuntament de Barcelona, de les comissions de foment, de cultura i d'hisenda, des del qual càrrec formulà el primer pressupost de l'Ajuntament durant la República. A Mèxic, fou advocat de l'Hisenda Pública i representant del fisc federal des del 1958 fins al seu traspàs, el novembre del 1981.

Per la seva banda, el director de la facultat de Dret, doctor Máximo Carvajal, va declarar: "El llibre de l'il·lustre jurista Antoni Vilalta i Vidal és una valuosa aportació a la ciència del dret. Si l'obra d'Ortega i Gasset és a la filosofia una idea permanent, així mateix les obres d'Antoni Vilalta i Vidal poden ésser inspiradores de moltes reformes legals que s'haurien d'incloure a les lleis vigents per a donar-les-hi un major sentit humà."*

EL COMUNICAT OFICIAL

Sesión solemne de recepción de miembros de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya y develación de la estatua de Esculapio.

El viernes 30 de abril a las 20 hr, en el recinto de la Academia, se llevó a cabo la sesión solemne para recibir a los miembros de la "Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya" y la develación de la estatua de Esculapio.

El acto se inició bajo la presidencia del Dr. Vicente Espinosa de los Reyes y con la presencia de distinguidas personalidades del sector salud y educativo como fueron el Lic. Genaro Borrego Estrada, Director General del IMSS, el Dr. José Sarukhán Kermez, Rector de la UNAM, el Dr. Enrique Wolpert Barraza, Subsecretario de Servicios de Salud de la SS y el Dr. Norberto Treviño García Manzo, Subdirector Médico del IMSS.

Se inició el acto con unas palabras de bienvenida del Dr. Vicente Espinosa de los Reyes, presidente de la Academia Nacional de Medicina.

A continuación el Dr. Francisco García Valdecasas, académico de Barcelona, habló acerca de la "Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya". Se remontó a los orígenes históricos de las academias en la península ibérica y muy particularmente a la de Cataluña.

Al término de la conferencia del Dr. Valdecasas. se procedió a la recepción como "Miembros correspondientes" de la Academia Nacional de Medicina, de los Dres. Moises Broggi i Vallès, ex.presidente de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya y distinguido cirujano, bajo cuya presidencia, se promovieron muchas de las acciones para obtener la réplica de la estatua de Esculapio. El Dr. Jacinto Corbella Corbella, fue otro de los miembros recibidos en el seno de nuestra academia; es un distinguido toxicólogo conocido internacionalmente, profesor de la Universidad Autónoma de Barcelona y además experto en temas de historia de la Medicina. El Dr. Francisco García Valdecasas Santamaría, ex-rector de la Universidad de Barcelona y reconocido farmacólogo fue el otro miembro que ingresó a nuestra corporación. Por último el Dr. Josep Laporte i Salas, quien es tambien farmacólogo, ex-rector de la Universidad Autónoma de Barcelona, ex-consejero (ministro) de santidad del gobierno de Cataluña y actual consejero (ministro) de educación, fue el cuarto miembro recibido en el seno de nuestra Academia.

Una vez entregadas las insignias y diplomas, el Dr. Laporte en su calidad de Presidente de la Academia catalana, dirigió unas palabras agradeciendo que nuestra corporación los aceptara, de lo cual se sentían muy honrados. En otra parte de su discurso resaltó el agradecimiento que Cataluña tenía con México, por la forma tan fraternal en la que había recibido al numeroso grupo de médicos catalanes que se exiliaron después de la Guerra Civil española.

A continuación el Académico Dr. Vicente Guarner Dalias, presentó una interesante conferencia titulada "La Estatua de Esculapio y la Academia". Con un lenguaje elegante y pulcro como le es característico, el Dr. Guarner se refirió al sentido mítico que Asclepio tenía para los griegos y como después se convierte en Esculapio al ser latinizada su denominación. En otra parte de su alocución, describió las características estéticas de la estatua, cuyo original fue hallada en las ruinas greco-romanas de Empuries, en Cataluña y actualmente custodiada y exhibida en el museo en la ciudad de Barcelona. Finalmente hizo alusión a la vieja réplica en estuco, que estuvo en el estrado de nuestra Academia desde los años 20 y que fue destruida a causa del terremoto que sufrió nuestra ciudad hace unos años.

Acto seguido el Dr. Victor Espinosa de los Reyes y el Dr. Moises Broggi i Vallés, procedieron a la develación de la estatua de Esculapio, colocada a la izquierda del podium de nuestro recinto. La belleza de esta milenaria escultura al momento de ser descubierta, despertó entre los presentes un fuerte aplauso.

RESSENYA I ANECDOTARI

L'assistència de notables personatges universitaris, mèdics i polítics, reflecteix la importància que la "Academia Nacional de Medicina" de Mèxic, donà a l'acte de reunir-se amb la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, tant per rebre l'estàtua d'Asclepi, com per acceptar en el seu si, als acadèmics catalans Drs. Moisès Broggi, Jacint Corbella, José Garcia-Valdecasas i Josep Laporte.

Al primer cop d'ull sembla un xic estrany -conegudes les relacions de Mèxic amb l'Estat Espanyol- que aquest intercanvi d'acadèmics no s'hagi fet amb la "Real Academia Española de Medicina", però tot té la seva explicació.

Als voltants dels anys vint d'aquest segle, el Dr. Florestán Aguilar, odontòleg madrileny de fama internacional, visita Mèxic i fa donatiu a la "Academia Nacional de Medicina", d'una reproducció de l'Esculapi d'Empúries. Els mexicans accepten complaguts i el 1er. d'octubre de 1927, en una sessió solemne

D'esquerra a dreta: Pr. Moisès Broggi i Vallès i Dr. Víctor Espinosa de los Reyes, presidente de l'Academia Nacional de Medicina de Mèxic.

el Dr.Tomàs Perrin fa lliurament de l'escultura que des d'aleshores no sols presideix les sessions sinó que figura en el logotip de totes les publicacions i documents de l'Acadèmia.

S'escolaren els anys i la institució mexicana es desenvolupà a to amb el progrés general que experimentà Mèxic en els anys 40 - 50. La seu de l'Acadèmia es traslladà del vell edifici que havia ocupat la Inquisició, al flamant conjunt hospitalari del "Centro Médico Nacional". Amb ella la imatge tridimensional del vell Deu grec, es desplaçà a l'esmentat centre, fins que a l'any 1985, el terrible terratrèmol que assolà part de la ciutat de Mèxic, i en el que va ensulsiar-se el Centro Médico i quedant l'Esculapi reduït a bocins.

Amb la reconstrucció, l'Acadèmia rebé un magnífic, modern i funcional estatge al reconstruït "Centro Médico del Siglo XXI". Però els acadèmics mexicans sentien el buit; els hi mancava la presència pètria del seu Esculapi. Fou aleshores que el que n'era president, el Dr. Adolfo Martínez Palomo, inicià gestions a Barcelona prop dels seus collegues catalans, que donaren per resultat la invitació per part dels catalans per a celebrar una reunió conjunta a Barcelona -antecedent de la que relatem -en la que s'investiren com acadèmics catalans al Dr. Martínez Palomo i altres tres acadèmics mexicans.

En aquesta reunió a Barcelona es produí un fet molt significatiu. El Dr. Adolfo Martínez Palomo inicià el seu discurs en un idioma que evidentment no era l'espanyol. Els acadèmics mexicans es preguntaven astorats si era llatí, o potser francès, però els aplaudiments dels acadèmics catalans, aviat els feren adonar de que el president de la "Acadèmia Nacional de Medicina" de Mèxic estava parlant ... en català!. La sorpresa fou general i binacional. El Dr. Moisès Broggi, aleshores president de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, m'explicà que gairebé no podien contenir les llàgrimes de l'emoció. El parlament del Dr. Martínez Palomo acabà ofegant-se en un xàfec d'aplaudiments.

Què havia ocorregut? simplement que el Dr. Martínez Palomo, bon polític, havia tingut la gentilesa de preguntar a un dels dos acadèmics mexicans d'origen català, què podia fer per guanyar-se l'afecte dels catalans i un d'ells li suggerí que fes el seu parlament en català. Pels que no ho sàpiguen els dos ciutadans i metges mexicans d'origen català, que són membres de la "Academia Nacional de Medicina" de Mèxic, són per ordre d'antiguitat, els Drs. Salvador Armendares i Sagrega i Pelai Vilar i Puig.

Aquests actes han contribuït a que els acadèmics mexicans descobrissin la realitat catalana i el famós fet diferencial.

Si a algú li sembla que aquesta

actitud és anticientífica, sols cal recordar-li que la ciència i la cultura són universals pel seu contingut, però es manifesten a través de les respectives formes nacionals.

QUI ES L'ASCLEPI D'EMPÚRIES?

Els grecs de la Fòcida establiren una colònia comercial a la badia de Roses a mitjans del Segle VI a.de C. Es digué Emporion, l'actual Empúries i fou una de les més importants de les establertes a l'occident d'Itàlia. Construïren la paleolòpolis (ciutat vella), en un petit illot -ja desaparegut- de la desembocadura del riu Fluvià. Els restes actuals corresponen a la neàpolis (ciutat nova) construïda arran de mar i a l'Empúries romana una mica més endins. Els romans ocuparen Empúries l'any 218 a.de C. posant fi a un període d'helenització de mès de 300 anys. Aquestes ruïnes arqueològiques començaren a ésser explorades i estudiades a principis de segle, estudis que s'han continuat ininterrompudament fins als nostres dies. L'any 1909, es descobrí l'estàtua d'Asclepi, Déu de la medicina helènica transformat posteriorment en Esculapi pels romans. Encara que hi han nombroses escultures gregues d'Asclepi, repartides pels museus d'Europa (Vaticà, Nàpols, Hermitage) la majoria doncs separades del seu marc natural, l'Esculapi d'Empúries adquireix un paper de primer ordre. Estudiada per Alex Philadelphus curador d'escultura grega al Museu d'Atenes, determinà que és feta de marbre pentèlic, de l'escola de Fidias i per tant del Segle V a.de C. Està esculpida en dos blocs, un que correspon a la testa i el tronc i l'altre a l'abdomen i els membres inferiors.

La peça original es troba actualment al Museu d'Arqueologia de Barcelona i te una alçària de 2.15 m. Li manca el braç dret i l'avantbraç esquerre. A Empúries es pot contemplar una esplèndida i imponent reproducció, al capdamunt d'una de les escales que fineixen un dels passeigs de la neàpolis.

L'Asclepi que ha estat donada a la "Acadèmia Nacional de Medicina", -que el lector podrà contemplar a la fotografia que acompanya aquestes ratlles- ha estat reproduïda a mida natural i feta d'un material plàstic que mostra exactament la forma, consistència, tonalitat i textura de l'original. Es tracta d'un treball d'alta tecnologia dels escultors, restauradors i museògrafs catalans.

A Empúries degué existir un temple dedicat al culte d'Asclepi, el que unit a la troballa d'instruments quirúrgics de l'època, aferma la idea de l'existència d'una medicina greco-romana ben desenvolupada fa 25 segles, en el que ara són terres catalanes.

MOTS FINALS

Un corol·lari d'aquesta trobada fou la visita que els acadèmics catalans feren el nostre Orfeó Català. Atesos per la Junta Directiva i uns quants socis, convisqueren amb tots nosaltres manifestant el seu entusiasme per tot el que representa la nostra entitat.

Cal destacar que el que feu el Dr. Martínez Palomo a Mèxic per l'èxit de la trobada, correspongué a una actitud semblant per part del Dr. Moisés Broggi a Barcelona que feu l'impossible per assolir-ne la realització.

Amics Broggi, Laporte, Corbella i García-Valdecasas, els catalans de Mèxic us agraïm el que heu fet. Als acadèmics mexicans, gràcies també per la vostra comprensió i respecte per Catalunya.

DR. PELAI VILAR I CANALES

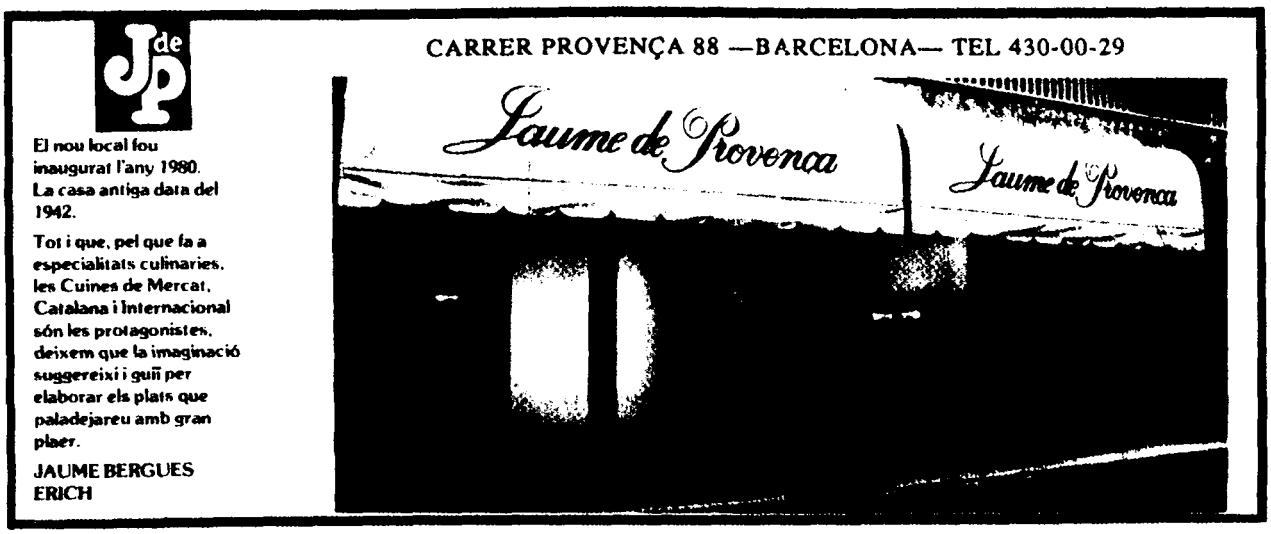

CLUB D'EMPRESARIS CATALANS A MÈXIC

En la nota que hem preparat per aquest número de la *Revista de l'Orfeó Català* de Mèxic, volem fer una crida a tots els catalans empresaris a Mèxic o a algun altre país d'Amèrica, així com als residents a Catalunya, per tal de fer-los-hi notar la importància que pot tenir l'ésser membre del nostre Club en relació a les oportunitats de negocis que es presenten en diversos mercats, degut a l'obertura comercial que s'està produint en diversos països d'Amèrica del Sud i al mateix temps i per primera vegada a l'estar-se establint contactes entre empresaris catalans d'aquesta part del món.

Confirmant el punt anterior, es celebrà a Santiago de Xile, a finals de setembre d'enguany una "Trobada de Casals Catalans del Con Sud d'Amèrica" i aprofitant aquesta avinentesa es reuniren representants del país amfitrió, d'Uruguai i Perú amb membres del Comissionat per a Actuacions Exteriors de la Generalitat de Catalunya, Srs. Jaume Giné i Josep Nubiola, per a continuar els treballs de la creació de la "Confederació d'Associacions Empresarials Catalanes d'Amèrica"; el nostre Club fou representat pel Sr. Cristià Aguadé, president a Xile de l'Associació corresponent a la nostra.

Considerem que tant el contacte individual amb empreses d'altres mercats, com els grupals amb la Confederació, han de redituar profits i obrir enormes possibilitats de transaccions comercials, ampliació de mercats (en nombre de consumidors i de recursos circulants), diversificació de productes i/o projectes, augment de co-inversions, transferència de tecnologies, etc.

El mateix es podrà dir del fenomenal mercat de la part nord del nostre Continent, al firmar-se el "Tractat de Lliure Comerç de Nord-Amèrica" amb Canadà i els Estats Units del Nord; tal i com explicà el secretari de comerç de Mèxic, Dr. Jaume Serra Puche, en el dinar al que fórem gentilment convidats per l'Orfeó Català.

No tot són projectes. Ja podem dir, que mitjançant el Club, s'han assolit alguns negocis amb inversions conjuntes o bé representacions exclusives. Com exemples podem detallar:

- Joan Gassó, S.A., Tàrrega (Lleida) s'ha associat a Mèxic amb Lencor de México, S.A. de C.V. per tal d'entrar en el mercat de roba interior de senyora; al mateix temps s'exportaran cap a Catalunya productes mexicans.

-Stamprend, S.A., Terrassa (Barcelona) s'ha associat a Mèxic amb Egacolor, S.A. de C.V. creant Stamprend de México, S.A.; han iniciat la construcció d'una planta per a fabricar productes tèxtils, especialment per a estampats, a l'estat de San Luís Potosí. Proveiran diversos mercats internacionals (Espanya, Portugal, Països Àrabs i Llatino Amèrica).

- Nature, S.A., Barcelona (Barcelona) s'ha associat amb Norel de México, S.A. de C.V. per a ampliar el mercat de saboritzants per a alimentació animal.

- Juvé i Camps, Sant Sadurní d'Anoia (Barcelona) s'ha associat amb Mextrading, S.A. per a comercialitzar el cava.

També existeixen tractes ja molt avançats entre altres empreses com són:

- Siemgluss Ibèrica, S.A., Castelldefels (Barcelona) amb dues companyies establertes a Mèxic.

- Industrias Alma, S.A., Barcelona (Barcelona) amb Plásticos Caro, S.A. de C.V. per a comercialitzar productes de ferreteria.

Volem remarcar que les relacions inicials entre les empreses indicades anteriorment, foren totes, absolutament totes, entre socis o per mitjà del Club d'Empresaris Catalans de Mèxic. Els exemples anteriors han de servir com indicatiu del que es pot aconseguir a l'establir lligams entre mercats i empresaris catalans de Mèxic, Catalunya i d'arreu del món.

Tota la informació que es requereixi sobre el tema empresarial serà ben rebuda i degudament contestada per algun dels membres del Consell Directiu de Club. Dirigiu-vos a CECM, Marsella 45, Col. Juárez, 06600 México, D.F. MEXICO.*

INFORMACIÓ DE LA BIBLIOTECA

És encara en seguiment la tasca d'ordenament de la biblioteca del nostre Orfeó, però malgrat que també resta alguna part dels més de set milers de volums que devem acabar de classificar i ordenar, n'hi ha una part ja força important al servei dels que demanen alguna informació a propòsit dels llibres o de llur contingut.

El que hem estat fent darrerament ha estat avaluar les donacions dels que foren vells amics de l'Orfeó i de tots els aspectes de la cultura catalana.

Entre els llibres que estem revisant —cent quaranta-dos, compresos en la procedència que acabem de senyalar-los—, n'hi ha que ens demostren com sentien la condició de la nostra entitat els amics que li donaren llibres amb relligats molt rebuscats o guarnits amb interessants dedicatòries.

En la donació de la que fou la biblioteca de Lluís Moles, que per cert fou molt important, hi havem trobat *Lo somni de Sant Joan*, de Mossèn Jacint Verdaguer, en edició bilingüe, impresa a Barcelona el 1887. L'exemplar al que estem referint-nos fou obsequiat per l'aleshores perseguit Mossèn Cinto a l'advocat Joan Moles, pare de Lluís que també fou membre de la nostra entitat durant els temps que visqué a Mèxic en qualitat de refugiat polític a l'acabar-se l'alçament militar l'any 1939, i fou un dels decidits comptats defensors del gran clergue poeta. La donació a Joan Moles li fou feta el dia de Tots Sants de 1895, junt amb un altre llibre, el *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa* en una magnífica edició feta a Barcelona, amb il·lustracions d'Andreu Solà. La vigília de Nadal de 1895, Mossèn Cinto dedicà un exemplar de la seva obra *Jesús Infant* a Pere Moles, present en que es dóna el fet curiós que apareix datat, com hem dit, el 1895, mentre l'any de l'edició que hi ha indicat en el llibre és de 1896.

Un llibre que ens ha estat obsequiat per Estanislau Torroja, és una edició feta a Barcelona sense indicació de l'any, amb paper molt corrent, i ens presenta, en aquest cas, l'obra teatral *La nostra parla* d'Ignasi Iglesias, protegida per un relligat d'una pell molt original i delicada.

Ens ha tocat també el goig de trobar un altre llibre de narracions de l'infantesa d'Alexandre de Riquer, sota el títol *Quan jo era noi*, editat a Barcelona el 1897, il·lustrat amb encantadors dibuixos i vinyetes, obra de l'autor del llibre.

Probablement anirem trobant d'altres llibres d'una qualitat excepcional que donen una gran joia el descobrir-los, com és el cas de *La tarda oberta*, obra de Jaume Agelet, editada el 1927 per Oxley and Son —impressors del Rei d'Anglaterra— segons ho fa saber el peu de l'edició, a Windsor. L'autor feu donació d'aquest exemplar al senyor J. Sunyer dedicant-li de puny i lletra.

Esperem que encara ens quedin per fer noves troballes que donin el goig de comentar-les per la nostra banda, i de llegir-les pels socis de l'Orfeó i llurs amics.*

DESCOMPTES ESPECIALS DELS NOSTRES ANUNCIANTES

Per gestions del nostre consoci Manuel R. Gaya, un grup d'anunciants d'aquesta Revista, han ofert un descompte especial del 10% als socis de l'Orfeó Català de Mèxic.

A continuació detallem els seus noms, adreces i telèfons:

HOTEL ROC BLANC (habitacions)
Plaça Co-Prínceps 5, Andorra, Telèfon (33628) 21486

HOTEL RESIDÈNCIA NUÑEZ URGEL (habitacions)
Carrer Comte d'Urgell 232-234, Barcelona, Telèfon 322 41 53

HOTEL PELLISSE (habitacions)
Canillo, Andorra, Telèfon 512 05

HOTEL EL CASTELL (habitacions)
Apartat de correus 53, 25700 La Seu d'Urgell (Lleida)
Telèfons 35 07 04, 35 10 41

ELLE BOUTIQUE
Centre Comercial FORUM, Av. Carlemany 36, Les Escaldes, Andorra, Telèfon 21 7 06

SOLCA i SOLER
Avda. Carlemany 60-62, Les Escaldes, Andorra, Telèfon 238 54
Avda. Carlemany 34, Les Escaldes, Andorra, Telèfon 200 42

SABATERIA-SASTRERIA SPORT
Avda. Carlemany 45, Les Escaldes, Andorra, Telèfon 20 9 8

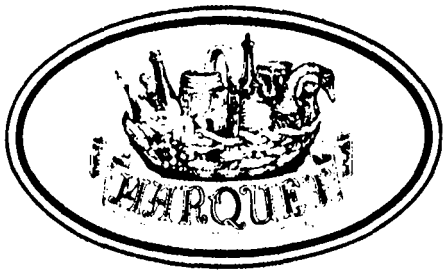

avinguda Carlemany,
botigues Molines s/n
telèfon 20 722
Les Escaldes,
Principat d'Andorra

hotel-restaurant

Chalet del Golf

al cor del Pirineu

PUIGCERDA (GIRONA)
880 962 i 880 950

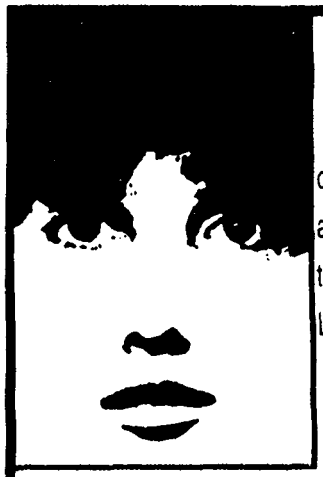

centre comercial monsa
avinguda carlemany 60-62
telèfon 23 854
LES ESCALDES

SOLER
BOUTIQUE
avinguda carlemany 34
telèfon 20 042
LES ESCALDES,
PRINCIPAT D'ANDORRA

JOSEP PUBILL

SPORT

SABATERIA
SASTRERIA

avinguda Carlemany 45
telèfon 20 986
LES ESCALDES,
PRINCIPAT D'ANDORRA

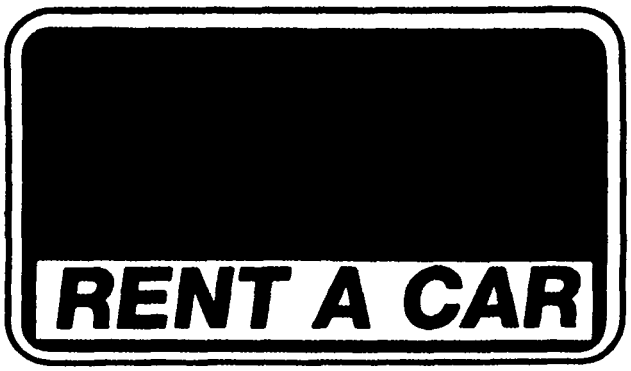

HOTEL NUÑEZ URGEL
* * * *

HOTEL EURO·PARK
* * *

GRUPO NÚÑEZ i NAVARRO

HOTEL GRAN VIA
* * *

HOTEL PARAL·LEL
* *

central de reserves: urgel 232-34
080036 barcelona
telèfon 322 4153
fax 419 0106

"ASSESSOREM INVERSIONS I ADMINISTREM PATRIMONIS, PENSANT EN CATALÀ"

L'estalvi i el patrimoni són conceptes arrelats en el pensament i hàbits dels catalans.

Un patrimoni és el resultat d'anys de treball i moltes vegades de la voluntad i esforç de generacions.

La inversió de l'estalvi, petit o gran, no pot ésser fruit de modes ni improvisacions, sinó el resultat d'una clara definició prèvia d'objectius, una encertada elecció d'inversions, una acurada administració, i una bona planificació jurídica i fiscal.

Des de 1970 tenim la nostra seu a Barcelona, i amb la força dels nostres professionals, la nostra forma d'esser en temes de diners i l'experiència que només donen els anys, hem consolidat una filosofia d'empresa i un estil de gestió que assumeix com a propia la més tradicional i prestigiosa cultura de gestió de patrimonis en el món.

"XM PATRIMONIOS" ofereix els seus serveis als catalans residents a Mèxic, per la gestió de les seves inversions, i l'administració dels seus estalvis i patrimoni a Espanya.

XM PATRIMONIOS

AGÈNCIA DE VALORS, S.A.

Societat d'Administració de Patrimonis
Abans SAFEI BARCELONA Agència de Valors

Avgda. Diagonal, 534, 1ª Planta. 08006 Barcelona. Tel (93) 200 99 22

Anunci autoritzat per la Comissió Nacional del Mercat de Valors

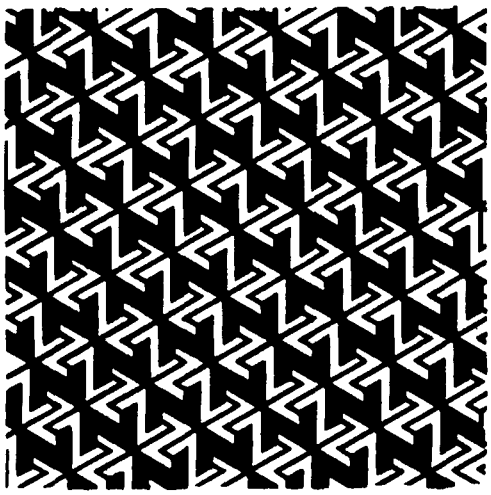

EGACOLOR, S.A. de C.V.
Otumba, 9 esp. Gustavo Baz
Col. La Loma.
54070, Talnepantla, Méx.
Tel. 361 34 97 FAX 361 33 09

Maquinària i productes per a la indùstria tèxtil

TANQUEU EL CERCLE DE PROTECCIÓ AMB PRODUCTES

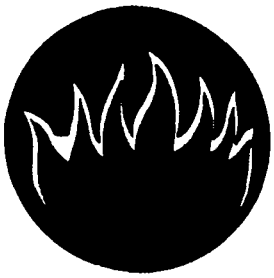

LA LÍNIA MES COMPLETA D'EQUIPS PER COMBATRE EL FOC

BRINDEM PROTECCIÓ EN CONTRA DEL FOC

NARANJO 158-L MEXICO 06400 D.F.
COL. STA. MARIA LA RIBERA

TEL. 5 47-31-31
47-50-52

centre quiropràctic benet, s.c.

Examen i tractament de la columna vertebral i del sistema nerviós, previ estudis radiològics i neurològics (termografia) i anàlisi postural.

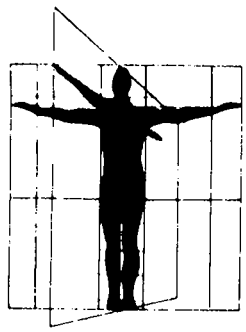

DR. ENRIQUE BENET CANUT
Palmer College of Chiropractic
Ced. Prof 381973

GUTENBERG 133 COLONIA ANZURES 11500 MEXICO, D.F.
TELS: 250-0433 250-8796 - 251-3055 395-8133 (clave 9488)

MEMBRE DE:
- COLEGIO DE PROFESIONISTAS CIENTIFICO QUIROPRACTICOS DE MEXICO, A.C.
- SOCIEDAD CIENTIFICO QUIROPRACTICA DE MEXICO, A.C.
- FEDERACION MEXICANA DE QUIROPRACTICA DEPORTIVA, A.C.
- FEDERACION LATIONAMERICANA DE QUIROPRACTICA, A.C.
- WORLD FEDERATION OF CHIROPRACTIC.- Federación Mundial de Quiropráctica
- AMERICAN CHIROPRACTIC ASSOCIATION.- Asociación Americana de Quiropráctica
- INTERNATIONAL CHIROPRACTORS ASSOCIATION.- Asociación Internacional de Quiropráctica
- FEDERATION INTERNATIONALE DE CHIROPRACTIQUE SPORTIVE.- Federación Internacional de Quiropráctica Deportiva

Restaurant

Costa Dorada

LA MENJA MEDITERRÀNIA
ESPECIALITAT: PEIX A LA SAL

AV. EJERCITO NAL. 648, MEXICO, D. F. • TELS.: 545-30-86, 531-12-77

elle
BOUTIQUE

Centre Comercial "FORUM"
Avda. Carlemany, 36
LES ESCALDES
(PRINCIPAT D'ANDORRA)
Telèfon 21 7 06

SANTI SANTAMARIA

EL RACÓ DE CAN FABES

Carrer Sant Joan, 6 - Tel. (93) 867 28 51
Fax: 867 38 61
Sant Celoni
Barcelona

ÀNGELS SERRA

*

JOSEP COMAS I VIDAL

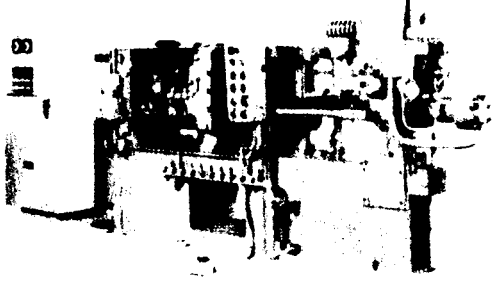

INJECCIÓ DE METALLS
D'ALUMINI I ZAMAC
Fabricació de Motllos

Vía A. López Mateos # 10
Col. Francisco Villa Tel. 397 7172
54050 C.P. Fax 362 1946
Tlalnepantla, Edo. de México

En la seva escapada a Andorra

HOTEL PELLISSE

Carns a la Brasa
Cuina Internacional
Teléfon 51 2 05
CANILLO
(Principat d'Andorra)

LA PAELLA

RESTAURANT

Avda. Les Escoles, 3
Teléfon 20 9 27
ESCALDES
(Principat d'Andorra)

PASTISSERIA SUÏSSA

JAUME BASSEGODA
ESPECIALITATS SUÏSSES I CATALANES
Parque España 7 (entre Oaxaca i Sonora)
ESTACIONAMENT PROPI
Tels.: 211 09 51
211 09 04

Syntorgan, S.A.

PRODUCTES QUÍMICS.
FARMACEUTICS.
INDUSTRIALS.
EXTRACTES VEGETALS.

SUR 4 No. 261
COL. A. ORIENTAL
DELG. IZTACALCO
08500 MEXICO, D.F.

TELS.
558-20-02
763-63-09

FAX
558-94-66

CURTIDOS MAYA,
s.a. de c.v.

pells de cabra, peces per a calçat,
bosses de mà, carteres, etc.

pells de xai per a confecció,
IMPORTADES DE VIC (BARCELONA),
de la millor qualitat internacional

657 8650 fax 654 8518
SUR 107-A LOTE 25 MANZANA 4,
ESQ. ORIENTE 110

CANAMEX

Canamex, s.a. de c.v.

PRODUCTES QUÍMICS

VENDES: CANAMEX, S.A. de C.V.
Providencia No. 1255 Col. del Valle
03100 México, D.F. Ap. Postal 44-204
Tel. 575.50.65, 559.18.18, 575.35.01
Fax 575.32.84

FÀBRICA: LOS ARCOS CHOLULA, PUE.
APARTADO POSTAL 150 PUEBLA, PUE.
C.P. 72730 TEL. 48-32-33
TELEFAX (22) 49-00-21

COMPTA AMB UNA ÀMPLIA GAMA DE TENSOACTIUS UTILITZATS PRINCIPALMENT COM A:

EMULSIFICANTS
DISPERSANTS
AGENTS HUMECTANTS
ESCUMANTS
ANTIESCUMANTS
DESGREIXANTS
ADDITIUS PER A PLÀSTICS
RESINES POLIESTER
EMOLENTS
ADJUVANTS
APRESTOS TÈXTILS

ETOXILATS ⇨

Alcohols grassos
Alquil fenols
Amines grasses
Esters de sorbitan
Triglicèrids
Alcohols grassos sulfatats
Alquil fenol sulfonat
Esters de gliceril
Esters de gliceril

Esters de sorbitan
Octil fenol
Nonil fenol
Resines poliester
Especialitats químiques
Alcohols grassos propoxilats

MESCLES DE TENSOACTIUS
No iònics
No iònics/aniònics
Aniònics/catiònics
No iònics/catiònics

LA MÀGIA DE LA QUÍMICA ESPECIALITZADA S'ANTICIPA A LES SEVES NECESSITATS

SILK-FACE

NOVA PELL EN DEU DIES

elimini les seves arrugues

sense cirurgià

sense anestèsia

sense injectables

ABANS

DEU DIES DESPRÈS

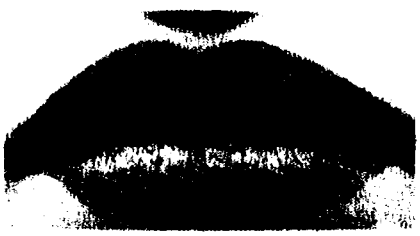

ABANS

DEU DIES DESPRÈS

VENEM KNOW-HOW EXCLUSIU PER A CADA PAIS

SILK-FACE

Alta tecnologia que supera altres tècniques anti-arrugues

Plaça Co-Prínceps 5. Les Escaldes-Andorra-Europa
Telex: 224 AND
Fax: 60 244
Telèfons: ANDORRA 21 486
INTERNACIONAL (33 628) 21 486

CENTRE TERMAL ROC BLANC ANDORRA

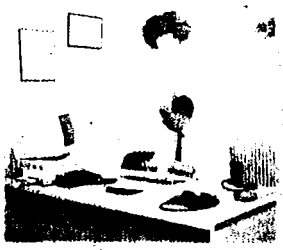

- [illegible]
- [illegible]
- lipoaspiració
- lipoescultura
- aprimament clàssic i homeopàtic (dietes personalitzades)
- celulitis (electrolipòlissis, messoteràpia)
- flacciditat (benes fredes i calentes)

teràpies per al sistema circulatori (insuficiència venosa, pesantor de cames, esclerosi vascular):
- pressoteràpia
- drenatge limfàtic
- algoteràpia
- messoteràpia

altres programes:
- antiestrès
- aprimament
- aprimador reductor
- antitabac
- tractament gerovital (Dra. Asl
- thymoteràpia
- balneo teràpia
- oxigenoteràpia
- acupunctura

PROGRAMES PRE I POSTOPERATORIS

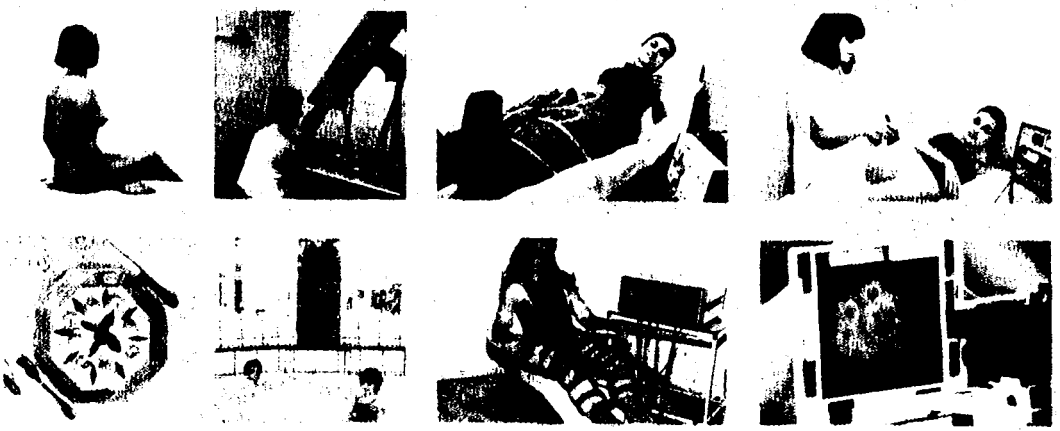

ZAPATA

Ford

LA VOSTRA PREFERÈNCIA MARCA LA DIFERÈNCIA

Automòbils i Camions
- Nous i de poc ús -

Recanvis

Servei Especialitzat i Exprés

Atractius Plans de Crèdit

565-32-33

Automòbils Nous:	565-03-88
De poc ús:	390-09-27
Camions Ford:	390-83-11
Recanvis:	565-02-29
Servei:	565-39-08

Sor Juana Inés de la Cruz 25
Tlalnepantla, Edo. de Méx.

El Millor De ZAPATA... Els Seus Clients.

AMB AUTÈNTIC GUST CATALÀ

PERNIL
FUET
SOBRASSADA
BISBE
BOTIFARRA BLANCA I NEGRE
ETC.

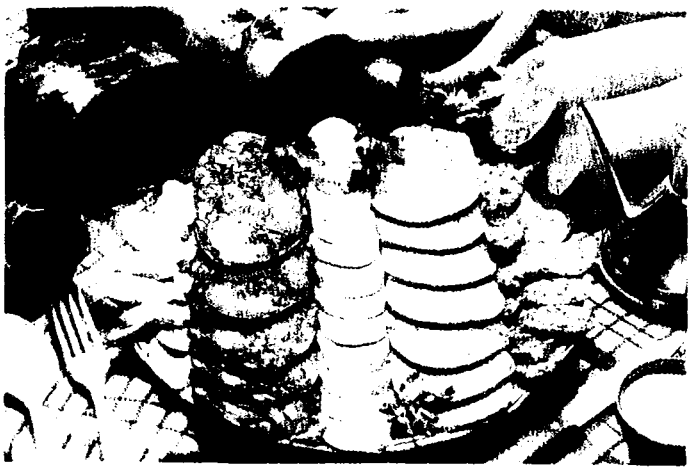

VISITEU
SAN MIGUEL DE ALLENDE
I VINGUEU A TASTAR-LOS

SALIDA A CELAYA Nº 22
SAN MIGUEL DE ALLENDE, GTO.
Tel. (465) 22585
Fax (465) 22152

Truqueu-nos per a fer la vostra comanda
i us l'enviarem a domicili envasat
al buit
Sol·licitem distribuidors
Properament: Dissabtes, cursos d'embutits catalans

PERGAMINO
REGISTRO
GVA
ARO
PAPEL REGISTRO
LA IMPRESION DE
UNA GRAN MARCA

RESTAURANT I SALONS PER BANQUETS

EXPERIÈNCIA I DISTINCIÓ EN GASTRONOMIA I SERVEI

OBERT TOTS ELS DIES PER ESMORZARS I DINARS

AMFITRIÓ

JOAN PONSÀ I CALL

FORESTA

DISPOSA DE SALONS PER TOTA MENA D'ACTES DES DE 10 A 600 PERSONES

BATEJOS * COMUNIONS * BAR/MITZUA * GRADUACIONS * NOCES * ANIVERSARIS

* SEMINARIS * CONFERÈNCIES * EXPOSICIONS

RESERVES 5916
259 2668
2965
FAX 570 6014

AV. CONSTITUYENTES 800 LOMAS ALTAS C.P. 11950 MEXICO, D.F.
AMPLI ESTACIONAMENT AMB VALET PARKING

Nou!
Mundet
Baix en calories
SIDRAL
Mundet
Pasteurizado
Sense sucre
Sense sacarina